

บทที่ 4

ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการดำเนินคดีผู้บริโภค

จากที่ได้ทำการศึกษาถึงความเป็นมา แนวคิด ทฤษฎี และกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับผู้บริโภค มาแล้วดังกล่าวข้างต้น ผู้เขียนจึงขอสรุปปัญหาที่เกิดขึ้นจากการดำเนินคดีผู้บริโภคดังนี้

4.1 ปัญหากำหนดเวลาในการพิจารณาคดี

ตามพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 มาตรา 24 กำหนดว่าเมื่อศาลสั่งรับคำฟ้องแล้วให้ศาลกำหนดวันนัดพิจารณา โดยเร็ว และออกหมายเรียกจำเลยให้มาศาลตามกำหนดนัดเพื่อการไกล่เกลี่ย ให้การ และสืบพยานในวันเดียวกันทั้งนี้ให้ศาลส่งสำเนาฟ้อง หรือสำเนาบ้นที่กคำฟ้องให้จำเลย และสั่งให้โจทก์มาศาลในวันนัดพิจารณานั้นด้วย ซึ่งเป็นไปในแนวทางเดียวกันกับการพิจารณาคดี มโนสาเร่ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 193 ที่กำหนดให้ศาลกำหนดวันนัดพิจารณาคดี มโนสาเร่โดยเร็ว ออกหมายเรียกไปยังจำเลย กำหนดให้จำเลยมาศาลเพื่อการไกล่เกลี่ย ให้การ และสืบพยานในวันเดียวกันและสั่งให้โจทก์มาศาลในวันนัดพิจารณานั้นด้วย และประธานศาลฎีกาได้วางข้อกำหนดประธานศาลฎีกาว่าด้วยการดำเนินกระบวนการพิจารณาและการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าพนักงานคดีในคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 ข้อ 9 ให้ศาลชั้นต้นที่รับฟ้องคดีผู้บริโภคกำหนดวันพิจารณาโดยเร็วต้องไม่เกิน 30 วัน นับแต่วันที่ศาลมีคำสั่งรับคำฟ้อง พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค มาตรา 35 การนั่งพิจารณาสืบพยาน ให้ศาลนั่งพิจารณาติดต่อกันไปโดยไม่เลื่อนคดีจนกว่าจะเสร็จการพิจารณา เว้นแต่มีเหตุจำเป็นอันมิอาจก้าวล่วงเสียได้ ศาลจะมีคำสั่งเลื่อนได้ครั้งละไม่เกิน 15 วัน และตามข้อกำหนดของประธานศาลฎีกาดังกล่าว ข้อ 16 กำหนดว่าคดีผู้บริโภคที่คู่ความตกลงกันได้ ซึ่งจะต้องมีการถอนฟ้อง หรือทำสัญญาประนีประนอมยอมความกัน ให้ผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยช่วยเหลือคู่ความในการจัดทำคำร้อง คำแถลง หรือสัญญาประนีประนอมยอมความที่จำเป็นแล้วรายงานเสนอศาลเพื่อมีคำพิพากษาหรือคำสั่งโดยเร็ว ถ้ายังไม่สามารถตกลงกันได้ และผู้ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยเห็นสมควรเลื่อนการนัดพิจารณา ก็ให้ทำรายงานเสนอต่อศาลเพื่อขออนุญาตเลื่อนการนัดพิจารณาออกไป

กรณีเช่นว่านี้ ให้ศาลสั่งเลื่อนการนัดพิจารณาได้ไม่เกิน 3 ครั้ง ครั้งละไม่เกิน 7 วัน เว้นแต่กรณีที่มีพฤติการณ์พิเศษ

กำหนดเวลาให้ศาลนัดพิจารณาคดีภายใน 30 วัน นับแต่วันที่ศาลรับฟ้องนั้นในทางปฏิบัติเป็นกำหนดเวลาเพื่อปฏิบัติได้ เมื่อถึงวันนัดพิจารณาเจ้าพนักงานคดีจะต้องตรวจสอบว่ามีผู้ใดมาศาลบ้าง หากคู่ความมาศาลพร้อมจะทำการไกล่เกลี่ยในเบื้องต้น หากคู่ความตกลงกันได้ ต้องช่วยเหลือจัดทำสัญญาประนีประนอมยอมความเสนอศาล หากตกลงกันไม่ได้ก็เสนอรายงานต่อศาลเพื่อพิจารณาคดีต่อไป ซึ่งในวันนัดพิจารณา ศาลจะมีคำสั่งจำหน่ายคดีจากสารบบความ ตามมาตรา 27 เสียได้ หากจำเลยทราบนัดแล้วไม่มาศาล และ ไม่ได้ยื่นคำให้การไว้ ศาลจะมีคำสั่งว่าจำเลยขาดนัดยื่นคำให้การ หากจำเลยยื่นคำให้การเป็นหนังสือไว้ก่อนวันนัด ศาลจะมีคำสั่งว่าจำเลยขาดนัดพิจารณาจากนั้นศาลจะพิจารณาคดีโจทก์ไปฝ่ายเดียว หากคู่ความมาศาลพร้อมและตกลงกันได้ตามสัญญาประนีประนอมยอมความที่เสนอ ศาลเห็นว่าสัญญาไม่ขัดต่อกฎหมาย ศาลจะมีคำพิพากษาให้คดีเสร็จเด็ดขาดไปตามสัญญาประนีประนอมยอมความ กรณีคู่ความตกลงกันไม่ได้ หากจำเลยยังไม่ได้มายื่นคำให้การศาลอาจสอบถามคำให้การแล้วบันทึกไว้หรือมอบหมายให้เจ้าพนักงานคดีช่วยจัดทำคำให้การและบัญชีระบุพยานให้แก่จำเลย ส่วนการสืบพยานทางปฏิบัติไม่อาจทำได้ในวันนั้น เพราะคดีที่จำเลยให้การต่อสู้ชั้น โจทก์เพิ่งทราบข้อต่อสู้ของจำเลยในวันนั้น จึงขาดความพร้อมที่จะนำพยานเข้าสืบ และฝ่ายจำเลยเองก็ขาดความพร้อมที่จะนำพยานเข้าสืบเช่นกัน ในวันดังกล่าวเมื่อจำเลยยื่นคำให้การหรือจัดให้จำเลยยื่นคำให้การและบัญชีระบุพยานแล้ว แม้ไม่ได้สืบพยานในวันนั้น ศาลจะสอบถามคู่ความถึงข้อเท็จจริงที่พอจะรับกันได้ และถามว่าโจทก์ประสงค์จะสืบพยานกี่ปาก ใช้เวลากี่นัด จำเลยประสงค์จะสืบพยานกี่ปาก ใช้เวลากี่นัด ศาลพิจารณาเห็นว่าเหมาะสมก็จะมีคำสั่งอนุญาตให้กำหนดวันนัดสืบพยานโจทก์จำเลยตามจำนวนนัดที่อนุญาตดังกล่าว โดยให้โจทก์นำสืบก่อนหรือจำเลยนำสืบก่อนแล้วแต่ภาระการพิสูจน์ กระบวนการดังกล่าวเรียกว่าการประชุมคดี การนัดความว่าจะสืบพยานวันไหนถึงวันไหนตามจำนวนวันนัดที่ศาลอนุญาตเป็นหน้าที่ของคู่ความที่จะต้องไปกำหนดวันกันที่ศูนย์นัดความในระบบการพิจารณาคดีต่อเนื่อง

ในการพิจารณาคดีต่อเนื่อง ศาลจัดประเภทคดีเป็น 3 ประเภทคดี คือ

1. คดีจัดการพิเศษ หมายถึงคดีที่มีประเด็น ไม่ยุ่งยาก สามารถพิจารณาให้เสร็จได้ด้วย ความรวดเร็ว อันได้แก่ คดีที่จำเลยขาดนัดไม่ยื่นคำให้การภายในเวลากำหนด หรือไม่มาศาลในวันนัด ซึ่งศาลจะสืบพยานโจทก์ไปฝ่ายเดียว หรือคดีที่ผู้บริหารศาลประกาศให้เป็นคดีจัดการพิเศษคดีเหล่านี้ศาลพิจารณาด้วยความรวดเร็ว

2. คดีสามัญ หมายถึง คดีที่จำเลยยื่นคำให้การปฏิเสธคำฟ้องของโจทก์จำเป็นต้องสืบพยานทั้งสองฝ่ายเพื่อประกอบการพิจารณาก่อนมีคำพิพากษา ไม่อาจพิจารณาให้แล้วเสร็จด้วยความรวดเร็ว ศาลจะนัดพร้อมหรือนัดชี้สองสถานเพื่อประชุมคดีกำหนดแนวทางในการพิจารณาคดีและกำหนดวันนัดสืบพยานแบบต่อเนื่อง

3. คดีสามัญพิเศษ หมายถึงคดีสามัญที่มีพยานหลักฐานจำนวนมากเป็นพิเศษไม่อาจสืบพยานหลักฐานให้แล้วเสร็จโดยเร็ว ศาลจะนัดพิจารณาคดีประเภทนี้ต่อเนื่องติดต่อกัน เป็นช่วงๆ จนกว่าจะแล้วเสร็จ

คดีที่คู่ความขาดนัดหรือคู่ความตกลงกันได้ เป็นคดีจัดการพิเศษ ศาลพิจารณาคดีให้แล้วเสร็จได้ในวันนั้น หรือในวันอื่นที่เลื่อนไปไม่เกิน 7 วัน ตามข้อบังคับประธานศาลฎีกา ข้อ 16 แต่คดีที่จำเลยให้การต่อสู้ ศาลไม่อาจสืบพยานโจทก์จำเลยให้แล้วเสร็จในวันนัดพิจารณาครั้งแรกดังกล่าวได้จัดเป็นคดีสามัญ นำเข้าระบบนัดสืบพยานอย่างต่อเนื่อง การนัดความในระบบคดีต่อเนื่องนั้น ต้องพิจารณาต่อเนื่องกันไปแต่ละคดีวันละ 1 เรื่อง หรือมากกว่า 1 เรื่อง ตามจำนวนองค์คณะผู้พิพากษาของศาลตามระเบียบราชการฝ่ายตุลาการศาลยุติธรรมว่าด้วยแนวปฏิบัติการนั่งพิจารณาคดีครบองค์คณะและต่อเนื่อง พ.ศ. 2545 ลำดับคิวจะเร็วหรือช้าขึ้นอยู่กับจำนวนคดีปริมาณคดีซึ่งรวมทั้งคดีประเภทอื่นด้วย และจำนวนผู้พิพากษาในแต่ละศาลบางศาลอาจนัดได้ภายใน 6 เดือน บางศาลภายใน 1 ปีเศษหรือ 2 ปีเป็นต้นกว่าจะได้เริ่มสืบพยาน ซึ่งไม่ต่อเนื่องกับการพิจารณาคดีครั้งแรกและไม่เป็นไปตาม มาตรา 24 ที่ให้พิจารณาโดยเร็ว

เนื่องจากการพิจารณาคดีครั้งแรกตามหมายเรียกนั้น เป็นการพิจารณาคดีตามมาตรา 42 กำหนดกระบวนการพิจารณาไว้ 3 ประการ ได้แก่ การไกล่เกลี่ย ให้การ และสืบพยาน มาตรา 35 กำหนดให้การนั่งพิจารณาสืบพยานให้ศาลนั่งพิจารณาคดีติดต่อกันไปโดยไม่เลื่อนคดีจนกว่าจะเสร็จ การพิจารณา เว้นแต่มีเหตุจำเป็นอันมิอาจก้าวล่วงเสียได้ ศาลจะมีคำสั่งเลื่อนได้ครั้งละไม่เกิน 15 วัน การนั่งพิจารณาคดีครั้งแรกถือเป็นการนั่งพิจารณาสืบพยาน มาตรา 35 ไปในตัว เมื่อไม่มีการสืบพยานเนื่องจากจำเลยให้การต่อสู้ ต้องนัดสืบพยานใหม่ในระบบสืบพยานต่อเนื่อง ก็คือการเลื่อนคดีมาจากการนั่งพิจารณาคดีครั้งแรกนั่นเอง แต่ก็ไม่สามารถนัดพิจารณาได้ภายใน 15 วัน

ส่วนการนัดพิจารณาคดีครั้งแรก บางศาลอาจนัดไม่ได้ภายใน 30 วัน นับแต่วันที่ศาลมีคำสั่งรับคำฟ้อง ตามข้อกำหนดของประธานศาลฎีกา ข้อ 9 ซึ่งอาจเป็นเพราะโจทก์ยังไม่มีหลักฐานทะเบียนบ้านของจำเลยเพื่อให้ศาลนั่งปิดหมายเรียกและสำเนา คำฟ้อง หรือด้วยเหตุประการอื่นในทางปฏิบัติศาลชั้นต้นหลายศาลรวมทั้งศาลแขวงดุสิต จัดทำคำร้องมีข้อความสำเร็จรูปไว้ให้โจทก์กรอกข้อความเสนอศาลพร้อมคำฟ้อง ขอนัดพิจารณาคดีเกิน 30 วัน ด้วยเหตุ โจทก์ไม่

สามารถกำหนดวันนัดพิจารณาภายในกำหนดดังกล่าวตามข้อกำหนดประธานศาลฎีกาได้ เพราะ โจทก์ไม่มีวันนัดว่างที่จะนัดภายในกำหนดดังกล่าว จำเลยมีภูมิลำเนาออกเขตอำนาจของศาลนี้ หรือ เพราะเหตุอื่น ๆ ตามที่เว้นช่องว่างไว้ให้ระบุ กรณีเป็นการแก้ปัญหากำหนดวันนัดพิจารณาครั้งแรก ที่กำหนดวันนัดในหมายเรียกเพื่อส่งสำเนาฟ้องให้แก่จำเลยทราบซึ่งให้นัดพิจารณาคดีภายใน 30 วัน นับแต่วันที่ศาลส่งรับฟ้อง โจทก์มีเหตุขัดข้องไม่อาจนัดได้ภายใน 30 วันเป็นกรณีของโจทก์ เพียงบางส่วนเท่านั้น ไม่รวมถึงการนัดสืบพยานต่อเนื่องภายหลังจากการนัดพิจารณาคดีในนัด แรกนั้นแล้ว การนัดพิจารณาแบบต่อเนื่องภายหลังจากนัดพิจารณาคดีนัดแรก จึงไม่สอดคล้องกับ เจตนารมณ์ของกฎหมายที่ให้พิจารณาคดีโดยเร็ว สมควรที่จะต้องปรับปรุงแก้ไขบทบัญญัติ เกี่ยวกับการพิจารณาคดีให้สามารถปฏิบัติได้ตามเจตนารมณ์ของกฎหมาย

ดังนั้น การที่กฎหมายกำหนดไว้เช่นนี้ย่อมเป็นการยากยิ่งที่จะปฏิบัติได้ เว้นแต่จะมีการ นำวิธีพิจารณาคดีของคดีเล็กน้อยในประเทศญี่ปุ่นมาปรับใช้กับคดีผู้บริโภคประเภทคดีในสาระ ของไทย ที่มีลักษณะคดีเป็นคดีประเภทการเรียกคืนสินค้า การเรียกคืนเงินประกันจากการเช่า อสังหาริมทรัพย์ การไม่จ่ายค่าล่วงเวลา การเรียกร้องค่าเสียหายในการซ่อมรถในกรณีอุบัติเหตุ ทางรถยนต์ โดยมีการกำหนดให้วิธีพิจารณาคดีของคดีประเภทนี้มีรูปแบบการพิจารณาคดีแบบ รวบมีกระบวนการที่ไม่มีความยุ่งยาก ช้าช้อน มีความรวดเร็ว เสียค่าใช้จ่ายน้อย และกำหนด จำนวนคดีที่สามารถยื่นฟ้องได้ในแต่ละปี และที่สำคัญสามารถดำเนินการให้เสร็จสิ้นภายในวัน เดียวได้ โดยมีทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง เช่น โจทก์ จำเลย ทนายความของทั้งสองฝ่ายและ พยานหลักฐานต่าง ๆ มาอยู่พร้อมหน้ากัน

ผู้เขียนจึงเห็นว่าถ้าประเทศไทยนำวิธีพิจารณาคดีเล็กน้อยของประเทศญี่ปุ่นมาใช้ นั้น ย่อมจะเหมาะกับการพิจารณาคดีผู้บริโภค เนื่องจากจุดประสงค์ในการออกกฎหมายคุ้มครอง ผู้บริโภค โดยเฉพาะตามพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 ต้องการให้ผู้บริโภค ได้รับการคุ้มครองและได้รับการพิจารณาโดยรวดเร็ว เสียค่าใช้จ่ายน้อย และเป็นธรรมต่อผู้บริโภค ให้มากที่สุด เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบกับคดีของประเทศไทยนั้น โดยประเทศไทยนั้น มีการกำหนดให้วิธีพิจารณาคดีเล็กน้อย หรือ Small Claim Court มีหลักการ 3 ประการ กล่าวคือ ประการแรกเจ้าหน้าที่จะใช้สิทธิผ่านกระบวนการนี้ ต้องมีจำนวนหนี้ไม่เกินกว่า 300,000 บาท (โดยหลักเกณฑ์นี้ นำมาจากการที่กฎหมายไทยมีการกำหนดหลักเกณฑ์ของคดีในสาระตาม ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งตามมาตรา 189 ไว้ว่า “คดีที่มีค่าขอปลด เปลื้องทุกข้ออันอาจเป็นราคาเงินได้ไม่เกินสามแสนบาทหรือไม่เกินจำนวนที่กำหนดในพระ ราชกฤษฎีกา” ซึ่งเหตุกฎหมายไทยกำหนดคดีในสาระดังกล่าวไว้ก็เนื่องจากเห็นว่าเป็นคดีที่

เล็กน้อย ดังนั้นจึงสมควรที่จะมีกระบวนการพิจารณาที่รวบรัด ดังนั้นจึงสามารถยื่นคำฟ้องเป็นหนังสือหรือมาแถลงข้อหาด้วยวาจาต่อศาลก็ได้)

ประการที่สองโจทก์มีหน้าที่ต้องจัดทำคำฟ้องเพื่อให้มีการพิจารณาคดี เมื่อได้มีการยื่นคำฟ้องให้พิจารณาคดีแบบเล็กน้อย ซึ่งรายละเอียดของคำฟ้องต้องมีข้อความดังนี้ “ข้าพเจ้าขอให้มีการพิจารณาคดีโดยการนำกระบวนการพิจารณาคดีเล็กน้อย ข้าพเจ้าในฐานะโจทก์ได้ขอใช้กระบวนการพิจารณาคดีแบบรวบรัดในปีนี้เป็นจำนวน 2 ครั้งแล้ว” เพื่อให้ศาลได้ทราบว่าโจทก์เคยยื่นคดีเล็กน้อยในปีนี้อีกกี่ครั้งแล้ว

ประการสุดท้ายโจทก์มีสิทธิยื่นฟ้องคำต่อศาลเพื่อขอให้วิธีพิจารณาคดีเล็กน้อยได้ไม่เกิน จำนวน 10 ครั้งต่อปี และโจทก์มีหน้าที่ต้องเปิดเผยจำนวนคดีที่ยื่นฟ้องต่อศาลพิจารณาคดีรวบรัด โดยกำหนดให้วิธีพิจารณาคดีเล็กน้อย หรือ Small Claim Court มีลักษณะพิเศษ ดังนี้ มีความรวดเร็วในการทำคำพิพากษา กล่าวคือ โดยหลักแล้วจะต้องมีการส่งมอบคำพิพากษาทันทีหลังจากเสร็จกระบวนการแถลงด้วยวาจาต่อศาลแล้วแต่วิธีพิจารณาคดีประเภทนี้ การส่งมอบคำพิพากษาไม่จำเป็นต้องอยู่ในรูปของเอกสารต้นฉบับที่ผู้พิพากษาได้ทำขึ้นเท่านั้น ตุรศาลอาจส่งมอบเนื้อหาของคำพิพากษาโดยการอัดเทปและส่งเทปเหล่านี้ให้คู่กรณีก็ได้ หรืออาจมีการนัดเพื่อการส่งคำพิพากษาในอีกวันถัดมาก็ได้ มีคำสั่งให้มีการพิทักษ์ทรัพย์ชั่วคราว กล่าวคือเมื่อผู้พิพากษาได้รับคำฟ้องของโจทก์ไม่ว่าจะรับทั้งหมดหรือเพียงบางส่วน คำพิพากษาที่ออกมาจะต้องมีคำสั่งในเรื่องการพิทักษ์ทรัพย์ชั่วคราว มีแบบฟอร์มคำขอเข้าสู่กระบวนการวิธีพิจารณาคดีเล็กน้อยได้โดยง่าย โดยให้ประชาชนสามารถกรอกข้อมูลตามแบบฟอร์มที่กำหนดให้ไว้จะมีบริการอยู่ที่เคาน์เตอร์บริการหน้าศาลพิจารณาคดีแบบรวบรัด

สามารถฟ้องร้องคดีโดยวาจาได้ แทนลายลักษณ์อักษร (ตามมาตรา 271) และต้องมีความขัดแย้งแห่งข้อหา (ตามมาตรา 272) และค่าธรรมเนียมสำหรับคดีเล็กน้อยมีราคาถูก ซึ่งปกติจะอยู่ระหว่าง 1% และ 2% ของจำนวนที่จะได้รับการจ่ายชดเชย ถือว่าอยู่ในเกณฑ์ที่สมเหตุสมผล (ซึ่งในประเทศไทยนั้นกำหนดให้เสียค่าธรรมเนียมร้อยละ 2 ของจำนวนทุนทรัพย์ ในส่วนของ 50,000 แรก แต่ไม่เกิน 200,000 บาท ส่วนที่เกิน 50,000 บาทขึ้นไป คิดร้อยละ 0.1 ตารางท้ายประมวลวิธีพิจารณาความแพ่ง ส่วนคดีมิโนส่าเร่นั้นให้คิดค่าขึ้นศาลรวมกันแล้วไม่เกินหนึ่งพันบาท ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาตรา 190 จัตวา)

ดังนั้น ผู้เขียนจึงเห็นสมควรที่จะนำวิธีพิจารณาคดีของคดีเล็กน้อยในประเทศญี่ปุ่นมาปรับใช้กับคดีผู้บริโภคประเภทคดีมิโนส่าเร่ของไทยที่มีลักษณะคดีดังที่ได้กล่าวไปแล้วข้างต้น โดยควรจะมีการกำหนดให้ระบบการพิจารณาคดีของคดีเล็กน้อยมีกระบวนการที่ไม่ยุ่งยาก ข้าพชน มี

ความรวดเร็ว เสียค่าใช้จ่ายน้อย สามารถพิจารณาและพิพากษาให้เสร็จสิ้นได้ภายในวันเดียว และควรกำหนดจำนวนคดีที่สามารถยื่นฟ้องได้ในแต่ละปี ที่สำคัญสามารถดำเนินการให้เสร็จสิ้นภายในวันเดียวได้ดังเช่นในประเทศญี่ปุ่น เพื่อไม่ให้มีคดีค้างอยู่ในศาล จนส่งผลให้ไม่สามารถกำหนดนัดพิจารณาคดีผู้บริโภครายในกำหนดได้ อันส่งผลให้การบังคับใช้พ.ร.บ.วิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 นั้นไม่สามารถบรรลุวัตถุประสงค์ในการตรากฎหมายฉบับนี้ได้ดังเช่นในปัจจุบันและไม่เป็นการคุ้มครองผู้บริโภคได้อย่างเต็มที่

4.2 ปัญหาระบบการสืบพยาน

แม้ตามพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 มาตรา 33 กำหนดว่าเพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรมในอันที่จะให้ความแจ้งชัดในข้อเท็จจริงแห่งคดีให้ศาลมีอำนาจเรียกพยานหลักฐานมาสืบได้เองตามที่เห็นสมควร ในการนี้ให้ศาลมีอำนาจสั่งเจ้าพนักงานคดีตรวจสอบและรวบรวมพยานหลักฐานที่จำเป็นแล้วรายงานให้ศาลทราบรวมทั้งมีอำนาจเรียกสำนักคณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภคหน่วยงาน หรือบุคคลที่เกี่ยวข้องมาให้ข้อมูลหรือให้จัดส่งพยานหลักฐานเพื่อประกอบการพิจารณาได้ แต่พยานหลักฐานที่ได้มาต้องให้คู่ความทุกฝ่ายทราบและไม่ตัดสิทธิคู่ความในอันที่จะโต้แย้งพยานหลักฐานดังกล่าว มาตรา 37 เมื่อได้สืบพยานหลักฐานตามที่จำเป็นและคู่ความได้แถลงการณ์ถ้าหากมีเสร็จแล้วให้ถือว่าการพิจารณาเป็นอันสิ้นสุดให้ศาลมี คำพิพากษาหรือคำสั่งโดยเร็ว แต่ตราใดที่ยังไม่มีคำพิพากษาหรือคำสั่ง หากศาลเห็นว่าเป็นการจำเป็นที่จะต้องนำพยานหลักฐานมาสืบเพิ่มเติมเพื่อประโยชน์แห่งความยุติธรรม ให้ศาลทำการสืบพยานหลักฐานต่อไปได้ซึ่งอาจรวมทั้งเรียกพยานหลักฐานที่สืบแล้วมาสืบใหม่ โดยไม่จำเป็นต้องมีฝ่ายใดร้องขอและมาตรา 34 ในการสืบพยานไม่ว่าเป็นพยานของคู่ความฝ่ายใดอ้างหรือที่ศาลเรียกมาเอง ให้ศาลเป็นผู้ซักถามพยาน คู่ความหรือทนายความจะซักถามพยานได้ต่อเมื่อได้รับอนุญาตจากศาล ให้ศาลมีอำนาจซักถามเกี่ยวกับข้อเท็จจริงใดๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับคดี แม้จะไม่มีคู่ความฝ่ายใดยกขึ้นอ้างก็ตาม แต่ก็ไม่ได้ระบุไว้ในมาตราใดให้ศาลพิจารณา สืบพยานโดยใช้ระบบไต่สวน ดังเช่นการพิจารณาคดีปกครองตามพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลปกครองและวิธีพิจารณาคดีปกครอง พ.ศ. 2542 ระเบียบของที่ประชุมใหญ่ตุลาการในศาลปกครองสูงสุด พ.ศ. 2543 ข้อ 5 ซึ่งระบุชัดเจนว่าวิธีพิจารณาคดีปกครองเป็นวิธีพิจารณาระบบไต่สวน หรือตามวิธีพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง พ.ศ. 2542 มาตรา 5 ว่า

ในการพิจารณาคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองนั้นให้ศาลยึดรายงานของคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติเป็นหลักในการพิจารณาและอาจไต่สวนข้อเท็จจริงและพยานหลักฐานเพิ่มเติมได้ตามที่เห็นสมควร ซึ่งหมายถึงให้ศาลแสวงหาข้อเท็จจริงโดยใช้ระบบไต่สวน หรือคดีเกี่ยวกับการเลือกตั้งและการเพิกถอนสิทธิเลือกตั้งในการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร และการได้มาซึ่งสมาชิกวุฒิสภา ตามรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2550 มาตรา 219 วรรคสาม ระบุให้ใช้ระบบไต่สวน ระบบไต่สวนนั้นเป็นระบบที่มีที่มาจากศาลในศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิกซึ่งให้อำนาจศาลทำหน้าที่รวบรวมหาพยานหลักฐานที่จำเป็นในคดี การสืบพยานบุคคลเป็นอำนาจของศาลที่จะสืบตามที่เห็นสมควร อาจเป็นพยานบุคคลที่คู่ควรเสนอต่อศาลหรือศาลเห็นสมควรเรียกมาสืบ การถามพยานศาลเป็นผู้ถามเอง เป็นการถามให้ได้ความจริงไม่ใช่ถามแบบซักถามแล้วให้มีการถามค้าน คู่ความ ทนายความจะถามพยานโดยได้รับอนุญาตจากศาล และไม่ใช่การซักถามหรือการถามค้าน หรือถามติง แต่เป็นการถามให้ข้อเท็จจริงปรากฏเพิ่มขึ้นชัดเจนขึ้น และระบบไต่สวนไม่ได้ให้ความกำกับภาระการพิสูจน์ของคู่ความเนื่องจากศาลเป็นผู้ไต่สวนรวบรวมพยานฐานหลักเอง แต่มาตรา 33 มาตรา 37 และมาตรา 34 ดังกล่าวกำหนดเนื้อความให้ศาลมีอำนาจเหมือนศาลในระบบไต่สวน

ตามพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 มาตรา 29 กำหนดในคดีที่ประเด็นข้อพิพาทข้อใดข้อหนึ่งถึงข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการผลิต การประกอบการออกแบบ หรือส่วนผสมของสินค้า การให้บริการ หรือการดำเนินการใดๆ ซึ่งศาลเห็นข้อเท็จจริงดังกล่าวอยู่ในความรู้เห็นเฉพาะของคู่ความที่ผู้ประกอบการธุรกิจ ให้ภาระการพิสูจน์ในประเด็นดังกล่าวตกอยู่แก่คู่ความฝ่ายที่เป็นผู้ประกอบการนั้น มาตรา 32 ก่อนการสืบพยาน ให้ศาลแจ้งประเด็นข้อพิพาทให้คู่ความทราบ และกำหนดให้คู่ความฝ่ายใดนำพยานมาสืบก่อนหรือหลังก็ได้ และตามพระราชบัญญัติความรับผิดชอบต่อความเสียหายที่เกิดจากสินค้าที่ไม่ปลอดภัย พ.ศ. 2551 มาตรา 7 กำหนดให้ผู้ประกอบการมีภาระการพิสูจน์ในกรณีความเสียหายเกิดขึ้นจากสินค้าที่ไม่ปลอดภัย ซึ่งจากบทบัญญัติทั้งสามมาตราดังกล่าว คู่ความยังมีภาระการพิสูจน์พยานหลักฐานในคดีของตนเรื่องภาระการพิสูจน์นั้นเป็นกระบวนการสืบพยานหลักฐานในระบบกล่าวหา ซึ่งเป็นหน้าที่ของคู่ความต้องนำพยานหลักฐานมาสืบแสดงต่อศาล สนับสนุนข้ออ้างหรือข้อเถียงของตน ศาลทำหน้าที่เป็นคนกลางรับฟังพยานหลักฐานของทุกฝ่ายไม่มีหน้าที่ไปชวนชวหาพยานหลักฐาน คู่ความที่มีภาระการพิสูจน์แล้วไม่นำพยานหลักฐานมาสืบ ข้อเท็จจริงย่อมฟังไม่ได้ตามที่อ้างหรือเถียงย่อมตกเป็นผู้แพ้คดี ซึ่งหากกระบวนการพิจารณาเป็นระบบไต่สวน ศาลจะกำหนดให้คู่ความนำพยานหลักฐานเข้าสืบตามภาระการพิสูจน์ได้อย่างไร

การถามพยานบุคคล ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 117 บัญญัติว่า คู่ความที่อ้างพยานชอบที่จะตั้งข้อซักถามได้ในทันทีที่พยานได้สาบานตนตามมาตรา 112 และ มาตรา 116 หรือถ้าศาลเป็นผู้ซักถามพยานก่อนก็ให้คู่ความซักถามพยานได้ต่อเมื่อศาลได้ซักถาม เสร็จแล้ว เมื่อคู่ความฝ่ายที่อ้างพยานได้ซักถามพยานเสร็จแล้ว คู่ความอีกฝ่ายหนึ่งชอบที่จะถาม คำนพยานนั้นได้ เมื่อได้ถามค่านพยานเสร็จแล้ว คู่ความฝ่ายที่อ้างพยานชอบที่จะถามต้งได้ ซึ่ง สรุปได้ว่า การถามพยานฝ่ายตนเรียกว่าซักถาม การถามพยานฝ่ายตรงข้ามเรียกว่า ถามค่าน การถาม พยานของฝ่ายตนอีกครั้งหนึ่งเรียกว่า ถามต้ง วิธีพิจารณาคดีผู้บริโศค มาตรา 34 ใช้คำว่าให้ศาล ซักถามพยานไม่ได้ใช้คำว่าให้ศาลเป็นผู้ถามพยาน ซึ่งเป็นกลางๆ หากใช้คำว่าให้ศาลเป็นผู้ถาม พยาน หรือให้ใช้ระบบไต่สวน ระบบการสืบพยานจะชัดเจนในการปฏิบัติของผู้พิพากษา เมื่อใช้คำ ว่าซักถามย่อมตรงกับคำในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 117 ทำให้แปลความ ได้ว่า ในการสืบพยานบุคคลนั้น ไม่ว่าจะพยานที่คู่ความฝ่ายใดอ้างหรือที่ศาลเรียกมาเอง ให้ ศาลเป็นผู้ซักถามพยานคู่ความ ทนายความฝ่ายที่อ้างพยานนั้นจะซักถามพยานต้องได้อนุญาต จากศาลคู่ความฝ่ายตรงข้ามถามค่านพยานยอมเป็นสิทธิที่จะถามได้ โดยไม่ต้องอนุญาตจากศาล หากจะมีการวิเคราะห์เปรียบเทียบถึงความแตกต่างในการพิจารณาคดีผู้บริโศคในระบบไต่สวน และระบบกล่าวหา

ผู้เขียนขอยกตัวอย่างจากคำอธิบายของศาสตราจารย์ ดร.หยุด แสงอุทัย ได้อธิบายไว้ใน หนังสือบทบัญญัติ เล่มที่ 12 ในฐานะอาจารย์สอนวิชาวิธีพิจารณาความอาญา ซึ่งเป็นนักวิชาการ พอดีที่จะสรุปได้ว่าระบบวิธีพิจารณาคดีในศาลที่ใช้กันนั้น มีระบบวิธีพิจารณาคดีอยู่ 2 ระบบ เรียกว่า ระบบกล่าวหา (Accusatorial System) กับ ระบบไต่สวน (Inquisitorial System) ได้แก่

ระบบกล่าวหา ที่มาจากประเทศอังกฤษและกลุ่มประเทศที่ใช้กฎหมายระบบ คอมมอนลอว์ (Common Law) เช่นสหรัฐอเมริกา นิวซีแลนด์ แคนาดา รวมทั้งกลุ่มประเทศอาณานิคม ของอังกฤษ หลักการของระบบกล่าวหา มีวิวัฒนาการจากการแก้แค้นกันระหว่างผู้กระทำผิดกับ ผู้เสียหาย โดยผู้เสียหายฟ้องคดีอาญาเพื่อลงโทษผู้กระทำผิดด้วยตนเอง แล้วรวบรวม พยานหลักฐานนำมาสืบความผิดของจำเลยในศาล ส่วนศาลหรือผู้พิพากษาจะวางตัวเป็นกลาง โดยเคร่งครัด เหตุผลที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะมีแนวความคิดมาจากการพิจารณาคดีในสมัยโบราณ ซึ่ง ใช้วิธีทรมาน (trial by ordeal) และทำให้ทั้งสองฝ่ายต่อสู้คดีกันเอง (trial by battle) ส่วนศาลจะ ทำหน้าที่เป็นคนกลางหรือกรรมการ ต่อมาได้วิวัฒนาการมาเป็นการเอาพยานมาพิสูจน์ความผิด ของจำเลย โดยฝ่ายโจทก์จะเอาพยานที่เป็นพรรคพวกของตนมาเบิกความกล่าวหาจำเลย ส่วน จำเลยก็เอาพวกของตนมาเบิกความรับรองความบริสุทธิ์ของตนให้ศาลฟังแล้วตัดสินคดีไปตาม

น้ำนักพยานของแต่ละฝ่าย จากการใช้วิธีการต่อสู้คดีกันนั่นเอง ระบบกล่าวหาจึงให้ความสำคัญอย่างสูงต่อหลักเกณฑ์ต่อไปนี้คือ

1. หลักการสันนิษฐานว่าจำเลยเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าจะพิสูจน์ให้ศาลเชื่อโดยปราศจากข้อสงสัยว่าจำเลยกระทำความผิดจริง
2. ถือหลักสำคัญว่าโจทก์และจำเลยมีฐานะในศาลเท่าเทียมกัน
3. ศาลจะวางตนเป็นกลางโดยเคร่งครัด ทำหน้าที่เหมือนกรรมการตัดสินกีฬาคอยควบคุมให้ทั้งสองฝ่ายปฏิบัติตามกฎหมายลักษณะพยานโดยเคร่งครัดการปฏิบัติผิดหลักเกณฑ์อาจถูกศาลพิพากษายกฟ้องได้
4. ศาลจะมีบทบาทค้นหาความจริงน้อยมาก เพราะถือว่าเป็นหน้าที่ของคู่กรณีหรือคู่ความจะต้องแสวงหาพยานมาแสดงต่อศาลด้วยตนเอง ฉะนั้นศาลไม่จำเป็นต้องมีความรู้ใดๆหรือมีความชำนาญในด้านใดด้านหนึ่งเป็นพิเศษนอกเหนือจากตัวบทกฎหมาย

ส่วนในระบบไต่สวนนั้นในทางทฤษฎียอมรับกันว่าระบบไต่สวนมีที่มาจากศาลทางศาสนาของคริสต์ศาสนา นิกายคาทอลิกในสมัยกลาง ซึ่งทางศาสนจักรโดยเฉพาะอย่างยิ่งสันตปาปาแห่งกรุงโรม มีอิทธิพลเหนือฝ่ายอาณาจักรคือ กษัตริย์หรือเจ้าผู้ครองนครต่าง ๆ ในสมัยกลาง ศาลศาสนาของยุโรปมีวิธีการพิจารณาคดีผู้กระทำผิดเกี่ยวกับกฎหมายของทางศาสนาด้วยวิธีการซักฟอกพยาน ในรูปของคณะกรรมการที่เกี่ยวข้องกับคดีโดยตรง คือ พระผู้ทำการไต่สวนกับผู้กระทำผิดที่เป็นผู้ถูกไต่สวน โดยไม่ต้องมีผู้พิพากษาเป็นคนกลาง ดังนั้น ในศาลศาสนา ผู้ไต่สวนจึงต้องทำหน้าที่แสวงหาพยานหลักฐาน ซักถามพยานและชำระความโดยไต่สวนคดีด้วยตนเองตลอด และด้วยความที่ศาสนจักรมีอิทธิพลเหนือฝ่ายอาณาจักร ระบบศาลของฝ่ายอาณาจักรจึงได้รับอิทธิพลและได้วิวัฒนาการมาเป็นระบบไต่สวนในปัจจุบัน ตามระบบไต่สวน ศาลไม่ได้ทำหน้าที่วางตัวเป็นกลางอย่างเคร่งครัดเหมือนระบบกล่าวหาแต่จะทำหน้าที่ค้นหาความจริงด้วยตนเอง ศาลจะมีบทบาทในการดำเนินคดีอย่างสูง ผิดกับในระบบกล่าวหาที่ศาลมีบทบาทน้อยมาก เพราะต้องวางตัวเป็นกลาง โดยที่ระบบไต่สวนเน้นในเรื่องการค้นหาความจริงเป็นหลัก ดังนั้น กฎเกณฑ์ในการดำเนินคดี เช่น การสืบพยาน การดำเนินการต่างๆ ในศาลจึงยืดหยุ่นกว่าระบบกล่าวหา

จากที่มาของระบบกล่าวหากับระบบไต่สวนที่ ศ.ดร.หยุด แสงอุทัย ได้กล่าวไว้ ข้างต้นจะทำให้เราเห็นหลักการสำคัญที่ว่า

เมื่อใดที่คู่ความหรือคู่กรณีมีสถานะเท่าเทียมกันแล้วการใช้ระบบกล่าวหาจะเกิดความเป็นธรรมแก่ทั้งสองฝ่ายเพราะเป็นเรื่องที่ต่างฝ่ายต่างต้องปกป้องรักษาสิทธิของตนเอง แต่ถ้า

เมื่อใดที่คู่กรณีหรือคู่ความมีสถานะไม่เท่าเทียมกันแล้ว การใช้ระบบไต่สวนยอมจะเหมาะสมและเป็นธรรมแก่คู่กรณีฝ่ายหนึ่งอยู่ในสถานะเสียเปรียบ เช่นกรณีพิพาทระหว่างราษฎรหรือเอกชนกับรัฐในคดีปกครอง เป็นต้น เพราะพยานหลักฐานต่างๆมักจะอยู่ในการครอบครองของฝ่ายรัฐเสียเป็นส่วนใหญ่ จึงเป็นการยากที่ฝ่ายราษฎรจะนำสืบหรืออ้างพยานหลักฐานตามระบบกล่าวหาที่มีหลักว่า “ผู้ใดกล่าวอ้าง ผู้นั้นนำสืบ” โอกาสที่จะชนะคดีสำหรับราษฎรหรือเอกชนจึงเป็นไปได้ยาก

สำหรับประเทศไทยเรานั้นได้มีการใช้ระบบกล่าวหาสำหรับคดีแพ่งและคดีอาญา(เว้นในศาลฎีกาแผนกคดีอาญาสำหรับผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง) และใช้ระบบไต่สวนในคดีที่ใช้อำนาจตามกฎหมายมหาชนในศาลรัฐธรรมนูญ ศาลปกครอง และศาลฎีกาแผนกคดีอาญาสำหรับผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง

ซึ่งผู้เขียนสามารถสรุปได้ว่า ศ.ดร.หยุด แสงอุทัย เห็นว่าแต่ถ้าเมื่อใดที่คู่กรณีหรือคู่ความมีสถานะไม่เท่าเทียมกันแล้ว การใช้ระบบไต่สวนยอมจะเหมาะสมและเป็นธรรมแก่คู่กรณีฝ่ายหนึ่งอยู่ในสถานะเสียเปรียบ ดังที่ได้กล่าวไว้ข้างต้นจะทำให้เราเห็นหลักการสำคัญที่ว่า เมื่อใดที่คู่ความหรือคู่กรณีมีสถานะเท่าเทียมกันแล้วการใช้ระบบกล่าวหาจะเกิดความเป็นธรรมแก่ทั้งสองฝ่าย เพราะเป็นเรื่องที่ต่างฝ่ายต่างต้องปกป้องรักษาสิทธิของตนเอง แต่ถ้าเมื่อใดที่คู่กรณีหรือคู่ความมีสถานะไม่เท่าเทียมกันแล้ว การใช้ระบบไต่สวนยอมจะเหมาะสมและเป็นธรรมแก่คู่กรณีฝ่ายหนึ่งอยู่ในสถานะเสียเปรียบ เช่น ในคดีผู้บริโภคที่ผู้บริโภคส่วนใหญ่เกิดความเสียหายเปรียบเทียบกับผู้ประกอบการที่เป็นผู้ประกอบการธุรกิจ เนื่องจากเกิดความเสียหายตั้งแต่ขณะเข้าทำสัญญาเพราะสัญญาที่ทำเป็นสัญญาสำเร็จรูปที่ทำฉบับเดียวข้อความเดียวกันแต่ใช้กับผู้บริโภคทั่วไป โดยขาดหลักการแสดงเจตนาที่คู่สัญญาต้องมีสิทธิในการร่างข้อตกลงในสัญญาด้วย แต่กรณีดังกล่าวทำให้ผู้บริโภคต้องเสียเปรียบ

นอกจากแนวคิดของศ.ดร.หยุด แสงอุทัย ดังกล่าวข้างต้นแล้ว ผู้เขียนขอยกตัวอย่างแนวคิดของนายเรืองสิทธิ์ ตันกาญจนานุรักษ์ ซึ่งเป็นผู้พิพากษาและได้จัดทำรายงานส่วนบุคคลในการอบรมหลักสูตร “ผู้พิพากษาผู้บริหารในศาลชั้นต้น” รุ่นที่ 6 ของสถาบันพัฒนาข้าราชการฝ่ายตุลาการศาลยุติธรรม พ.ศ. 2551 ในเรื่อง “การดำเนินคดีโดยระบบไต่สวนในคดีผู้บริโภค” โดยท่านได้ให้ความเห็นดังนี้ ข้อแตกต่างระหว่างระบบกล่าวหากับระบบไต่สวน¹ มีข้อเปรียบเทียบได้ดังนี้

ประการแรก ในระบบกล่าวหา ศาลมีบทบาทในการพิจารณาคดีค่อนข้างจำกัดโดยเป็นกรรมการผู้ดูแลให้คู่ความดำเนินคดีไปตามหลักเกณฑ์ที่กำหนดไว้ ไม่มีอำนาจสืบพยานเอง แต่

¹ ณรงค์ฤทธิ์ เพชรฤทธิ์.(2548). “วิธีพิจารณาคดีอาญาตามระบบไต่สวนของศาลฎีกาแผนกคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง”. ดุลพาห .กรุงเทพมหานคร : สำนักงานศาลยุติธรรม. หน้า 170.

ตามระบบไต่สวน ศาลมีบทบาทสำคัญในการพิจารณาคดี จะสั่งสืบพยานเพิ่มเติม หรืองดสืบพยานก็ได้กำหนดระเบียบวิธีการเกี่ยวกับการสืบพยานมีน้อย เพราะศาลมีอำนาจใช้ดุลพินิจอย่างกว้างขวาง

ประการที่สอง คู่ความในระบบกล่าวหาจะมีบทบาทสำคัญในการต่อสู้คดี โดยเสนอข้อเท็จจริงและตรวจสอบข้อเท็จจริงกันเอง (adversary system) แต่ในระบบไต่สวนโดยเฉพาะในคดีอาญา จะเป็นการดำเนินคดีระหว่างศาลกับจำเลย โจทก์เป็นเพียงผู้ช่วยเหลือศาลในการค้นหาข้อเท็จจริงเท่านั้น

ประการที่สาม ตามระบบกล่าวหาจะมีหลักเกณฑ์การนำสืบพยานเคร่งครัดมาก เช่น มีบทตัดพยาน (Exclusionary Rule) ไม่ยอมให้ศาลรับฟังพยานนั้นเข้าสู่สำนวนความเลย ทั้งการใช้คำถาม ซักค้าน ถามค้าน ถามติง ก็ต้องอยู่ในบังคับกฎหมายอย่างเคร่งครัด หากบกพร่องหรือผิดพลาดไปจากนี้ ศาลจะไม่เชื่อเลย ต่างกับระบบไต่สวนที่เปิดโอกาสให้มีการเสนอพยานหลักฐานต่อศาลได้โดยไม่จำกัด กำหนดระเบียบวิธีการ (technicality) เกี่ยวกับการสืบพยานมีน้อย และไม่ เป็นสาระสำคัญ ศาลจึงมีดุลพินิจอย่างกว้างขวาง

ข้อดีและข้อเสียของระบบกล่าวหาและระบบไต่สวน² มีดังนี้

ข้อดีของระบบกล่าวหา คือ ฐานะของจำเลยถูกเปลี่ยนจากผู้ถูกซักฟอก ในฐานะเป็นกรรมแห่งคดี มาเป็นผู้ร่วมในการเสนอข้อเท็จจริง และร่วมในการค้นหาความจริงในกระบวนการพิจารณาซึ่งถือว่าเป็นประธานแห่งคดี ดังนั้น จำเลยจึงได้รับสิทธิต่าง ๆ ที่จะต่อสู้คดีอย่างเต็มที่ หรือการวางเฉยในการดำเนินคดีเพราะได้รับการสันนิษฐานว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ จนกว่าจะได้รับการพิพากษาตัดสินจากศาลว่าเป็นผู้กระทำความผิด

ข้อเสียของระบบกล่าวหา คือ เมื่อจำเลยได้รับการยกฐานะเป็นประธานในคดีแล้วจำเลยจะมีโอกาสในการต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่ ทำให้อาจจะมีการพิพากษายกฟ้องจำเลยโดยอาศัยเทคนิคทางกระบวนการพิจารณาคดี และจำเลยอาจหลุดพ้นคดีเพียงเพราะพยานหลักฐานยังไม่เพียงพอและพยานหลักฐานน่าสงสัย ทำให้ไม่ได้ความจริงแห่งคดีที่ครบถ้วนและรอบด้าน ศาลมีบทบาทในการเสาะหาข้อเท็จจริงในคดีน้อยมาก เป็นเรื่องของคู่ความแต่ละฝ่ายจะต้องเสนอข้อเท็จจริงและตรวจสอบข้อเท็จจริงกันเอง จึงมักจะปรากฏอยู่เสมอว่าจำเลยชนะคดีเนื่องจากกฎหมายวิธีพิจารณาความ

ข้อดีของระบบไต่สวน คือ มีความรวดเร็วในการพิจารณาคดี คู่ความไม่อาจที่จะประวิงคดีได้ และทำให้คดีได้ข้อเท็จจริงที่รอบด้านครบถ้วน ถ้ามีหลักฐานฟังได้ว่าจำเลยกระทำความผิดก็

² เรื่องเดียวกัน. หน้า 91.

ลงโทษได้ การสงสัยไม่แน่ใจว่าจำเลยทำผิดหรือไม่ จึงไม่น่ามีได้ เพราะถ้าสงสัยศาลก็ต้องค้นหาความจริงจนถึงที่สุดให้สิ้นสงสัย ถ้าค้นหาความจริงจนถึงที่สุดแล้ว ไม่มีพยานหลักฐานเพียงพอ ก็พิพากษายกฟ้องไป

ข้อเสียของระบบไต่สวน คือ การให้อำนาจชี้ขาดทั้งกระบวนการอยู่ในดุลพินิจของคนเพียงคนเดียว โดยไม่มีการตรวจสอบหรืออำนาจหน้าที่ ดังนั้น จึงอาจเกิดกรณีที่การพิจารณาและการพิพากษานั้นมิได้เกิดจากความบริสุทธิ์ใจ หรือมีอคติต่อจำเลยโดยง่ายและการที่ถือว่าจำเลยเป็นกรรมแห่งคดี ทำให้ผู้นั้นไม่มีโอกาสแก้ข้อกล่าวหา และศาลจะต้องลดตัวมาทำหน้าที่เป็นทนายความเสียเองด้วย

เมื่อพิจารณาถึงสภาพการณ์และระบบกฎหมายที่ใช้อยู่ในปัจจุบันแล้ว อาจกล่าวได้ว่าเมื่อใดที่คู่ความหรือคู่กรณีมีสถานะเท่าเทียมกันแล้ว การใช้ระบบกล่าวหาจะเกิดความเป็นธรรมแก่ทั้งสองฝ่ายเพราะเป็นเรื่องที่ต่างฝ่ายต่างต้องปกป้องรักษาสติของตน แต่ถ้าเมื่อใดที่คู่กรณีหรือคู่ความมีสถานะไม่เท่าเทียมกันแล้ว การใช้ระบบไต่สวนย่อมจะเหมาะสมและเป็นธรรมแก่คู่กรณีฝ่ายที่อยู่ในสถานะเสียเปรียบ เช่นกรณีพิพาทระหว่างราษฎรหรือเอกชนกับรัฐ เป็นต้น เพราะพยานหลักฐานต่าง ๆ มักจะอยู่ในความครอบครองของฝ่ายรัฐเสียเป็นส่วนใหญ่ จึงเป็นการยากที่ฝ่ายราษฎรจะนำสืบหรืออ้างพยานหลักฐานตามระบบกล่าวหาที่มีหลักว่าผู้ใดกล่าวอ้าง ผู้นั้นนำสืบ โอกาสที่จะชนะคดีสำหรับราษฎรหรือเอกชนจึงเป็นไปได้ยาก

โดยที่พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 มีเจตนารมณ์ให้ผู้บริโภคส่วนใหญ่ซึ่งขาดความรู้ในเรื่องคุณภาพสินค้าหรือบริการ ตลอดจนเทคนิคการตลาดของผู้ประกอบการซึ่งขาดอำนาจต่อรองในการเข้าทำสัญญาเพื่อให้ได้มาซึ่งสินค้าหรือบริการ และถูกเอาเปรียบอยู่เสมอ โดยเฉพาะเมื่อเกิดข้อพิพาทขึ้น กระบวนการในการเรียกร้องค่าเสียหายใช้เวลานานและสร้างความยุ่งยากให้แก่ผู้บริโภคที่จะต้องพิสูจน์ถึงข้อเท็จจริงต่าง ๆ ซึ่งไม่อยู่ในความรู้เห็นของตน ทั้งต้องเสียค่าใช้จ่ายในการดำเนินคดีสูง จึงทำให้ผู้บริโภคตกอยู่ในฐานะที่เสียเปรียบ และไม่ได้รับความเป็นธรรม อันส่งผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศ เพื่อให้ผู้บริโภคที่ได้รับความเสียหายได้รับการแก้ไขเยียวยาด้วยความรวดเร็ว ประหยัดและมีประสิทธิภาพ จึงได้มีการตรากฎหมายฉบับดังกล่าวขึ้น โดยให้มีระบบวิธีพิจารณาคดีที่เอื้อต่อการใช้สิทธิเรียกร้องของผู้บริโภคซึ่งมีสาระสำคัญที่แตกต่างจากหลักการในการพิจารณาคดีแพ่งทั่วไปหลายประการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการนำระบบไต่สวนมาใช้แทนระบบกล่าวหาในการดำเนินคดี ดังปรากฏอยู่ในมาตรา 34 ที่กำหนดให้ศาลเป็นผู้ซักถามพยานเป็นหลัก คู่ความหรือทนายความจะซักถามพยานได้ต่อเมื่อได้รับอนุญาตจากศาลเป็นข้อยกเว้น ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงวิธีการในการ

สืบพยาน และเป็นการให้อำนาจศาลอย่างมากในการพิจารณาคดี การศึกษาถึงแนวคิด วิธีการ และทางปฏิบัติที่เหมาะสมของผู้เกี่ยวข้อง จึงจะเป็นประโยชน์ต่อการนำไปปรับใช้ให้เกิดความถูกต้องเหมาะสมตามเจตนารมณ์ของกฎหมายต่อไป

ที่มาของปัญหาตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ถือว่าคู่ความทั้งสองฝ่ายมีสถานะในการต่อสู้คดีเท่าเทียมกันโดยยึดหลัก “ผู้ใดกล่าวอ้างผู้หนึ่งมีหน้าที่นำสืบ” โดยฝ่ายที่นำพยานบุคคลเข้าสืบมีสิทธิซักถามพยานก่อน อีกฝ่ายมีสิทธิถามค้านพยานดังกล่าว และฝ่ายที่นำพยานเข้าสืบมีสิทธิถามตั้งเป็นลำดับสุดท้าย แม้ศาลจะมีอำนาจในการซักถามด้วยก็ตามก็จะทำอย่างจำกัด เพื่อความเป็นกลาง แต่ในคดีผู้บริโภคกฎหมายได้ผลักระบายโดยการกำหนดให้การนำสืบพยานหลักฐานด้านเทคนิคหรือขั้นตอนการผลิต ซึ่งผู้บริโภคไม่มีความสามารถในการเข้าถึงข้อมูล ให้เป็นหน้าที่ของฝ่ายผู้ประกอบการที่จะต้องนำข้อมูลหลักฐานมาแสดงต่อศาลเพื่อสนับสนุนข้อกล่าวอ้างของตน ที่สำคัญที่สุดประการหนึ่งก็คือกำหนดให้ศาลเป็นผู้ซักถามพยานเป็นสำคัญซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงที่อาจก่อให้เกิดข้อขัดข้องในทางปฏิบัติโดยเฉพาะในตอนเริ่มต้นที่กฎหมายดังกล่าวมีผลใช้บังคับ เพราะจะมีคดีแพ่งเป็นจำนวนมากที่จะขึ้นสู่ศาลกลายเป็นคดีผู้บริโภคไปตามคำนิยามในมาตรา 3 แห่งพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 เช่น คดีเช่าซื้อสังหาริมทรัพย์, คดีกู้ยืมเงินจากสถาบันการเงิน เป็นต้น การทำความเข้าใจในบริบทที่เปลี่ยนแปลงไปและการเตรียมความพร้อมของบุคลากรที่เกี่ยวข้องโดยเฉพาะผู้พิพากษาและเจ้าพนักงานคดีจึงมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง

ปัญหาที่อาจเกิดขึ้นภายหลังนาระบบได้สวนมาใช้ในคดีผู้บริโภค

1. การตรวจสอบและรวบรวมพยานหลักฐานของเจ้าพนักงานคดียังไม่สมบูรณ์

สืบเนื่องจากจะมีคดีแพ่งจำนวนมากกลายเป็นคดีผู้บริโภคตามคำนิยามในกฎหมายดังกล่าว ดังนี้ ความพร้อมของเจ้าหน้าที่ซึ่งทำหน้าที่เป็นเจ้าพนักงานคดีจึงมีความสำคัญในขั้นต้นทั้งในด้านความรู้ความเข้าใจในการตรวจสอบและรวบรวมพยานหลักฐาน เพราะเท่าที่เป็นการนำหน้าที่ในการร่างฟ้องและตรวจสอบและรวบรวมพยานหลักฐาน ซึ่งเดิมเป็นเรื่องที่อยู่ในอำนาจหน้าที่ของพนักงานสอบสวนและพนักงานอัยการมาทำเองทั้งหมด ซึ่งจะต้องมีความรู้ความเข้าใจในประเด็นข้อพิพาทและพยานหลักฐานที่สำคัญในคดีเป็นอย่างดี ทั้งจะต้องทำหน้าที่ดังกล่าวทั้งหมดด้วยความรวดเร็ว ด้วยเหตุที่คดีผู้บริโภคมีเป็นจำนวนมากแต่บุคลากรที่ทำหน้าที่และประสบการณ์การทำงานยังน้อย จึงอาจก่อให้เกิดอุปสรรคในการทำงานได้ กล่าวคือทำงานไม่ทันซึ่งจะมีผลทำให้รายงานการตรวจสอบและรวบรวมพยานหลักฐานในคดีผู้บริโภคของเจ้าพนักงานคดีไม่สมบูรณ์เรียบร้อย และค้างการรวบรวมพยานหลักฐานเป็นจำนวนมาก ซึ่งจะมีผล

ต่อรูปคดีต่อไปโดยเฉพาะอย่างยิ่งการไต่สวนของศาล เพราะหากจำนวนของเจ้าพนักงานคดีครบถ้วนสมบูรณ์ก็จะทำให้การไต่สวนของศาลเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และเสร็จสิ้นภายในเวลาอันรวดเร็ว

แนวทางแก้ไขจัดให้มีการฝึกอบรมเจ้าพนักงานคดีโดยเน้นที่แนวทางและหลักเกณฑ์ในการตรวจสอบและรวบรวมพยานหลักฐานเป็นสำคัญ ให้เข้าใจว่าพยานหลักฐานใดเป็นพยานหลักฐานที่สำคัญต่อประเด็นข้อพิพาทและจะได้มาโดยวิธีใด นอกเหนือไปจากการคัดเลือกเจ้าหน้าที่ที่มีทักษะและประสบการณ์การทำงานมาบ้างแล้วในเรื่องดังกล่าว

2. เจ้าหน้าที่ผู้ทำหน้าที่เป็นเจ้าพนักงานคดีไม่เพียงพอกับปริมาณคดีผู้บริโภคที่ขึ้นสู่ศาลคดีผู้บริโภคจำนวนมากที่จะขึ้นสู่ศาลต้องการเจ้าพนักงานคดีที่มีจำนวนเพียงพอที่จะรองรับกับปริมาณคดีได้ ซึ่งในการตรวจสอบและรวบรวมพยานหลักฐานบางครั้งจำเป็นต้องออกไปดำเนินการนอกที่ทำงาน การจัดให้แต่ละศาลมีเจ้าพนักงานคดีเพียง 1-2 คน อย่างในปัจจุบันน่าจะไม่ใช่การเพียงพอ เพราะนอกจากจะทำหน้าที่ตรวจสอบและรวบรวมพยานหลักฐานที่สำคัญตามมาตรา 4 (2) และทำหน้าที่บันทึกคำพยานตามมาตรา 4 (3) แล้ว ยังต้องจัดทำคำฟ้องให้โจทก์ในกรณีโจทก์ประสงค์จะฟ้องด้วยวาจา ตามมาตรา 20 อีกด้วย

แนวทางแก้ไข จัดให้มีเจ้าพนักงานคดีประจำศาลที่มีประสบการณ์และได้รับการฝึกอบรมให้เพียงพอและมีความสมดุลกับปริมาณคดีผู้บริโภคในศาลนั้น ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งต้องสามารถทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยคดีผู้บริโภคซึ่งเป็นหน้าที่สำคัญอีกประการหนึ่งตามมาตรา 4 (1) ซึ่งจะช่วยลดปริมาณงานลงได้มากหากมีเจ้าพนักงานคดีที่มีความรู้ความสามารถในการไกล่เกลี่ย ทำการไกล่เกลี่ยคดีจนสามารถตกลงกันได้โดยไม่ต้องสืบพยาน และเป็นการแก้ไขปัญหาเจ้าพนักงานคดีมีจำนวนไม่เพียงพอสมดุลกับปริมาณคดีได้อีกทางหนึ่ง

3. ผู้พิพากษาไม่มีประสบการณ์ในการนำระบบไต่สวนมาใช้ในการพิจารณาคดี

ดังที่กล่าวมาในตอนต้นแล้วว่าคดีส่วนใหญ่ที่อยู่ในอำนาจพิจารณาพิพากษาของศาลยุติธรรม เป็นคดีที่ใช้ระบบการพิจารณาที่ค่อนข้างไปในทางระบบกล่าวหาที่คู่กรณีจะต้องนำพยานมาพิสูจน์ข้ออ้างข้อเถียงของตนในคดีแพ่งตามหลักผู้ใดกล่าวอ้างผู้นั้นมีหน้าที่นำสืบโดยฝ่ายที่อ้างพยานชอบที่จะซักถามพยานของฝ่ายตน อีกฝ่ายหนึ่งจึงจะถามค้านพยานนั้นได้ เมื่อถามค้านเสร็จแล้ว ฝ่ายที่อ้างพยานชอบที่จะถามตั้งได้ ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 117 ภาระการพิสูจน์ (Burden of Proof) เป็นของคู่ความ แต่เมื่อนำระบบไต่สวนมาใช้ในคดีผู้บริโภคมีผลทำให้ภาระการพิสูจน์เป็นของศาล ศาลจึงต้องมีการเตรียมและศึกษาคดีก่อนออกนั่งพิจารณาเป็นอย่างดี รวมทั้งต้องรู้ภาระหน้าที่ที่เปลี่ยนแปลงไป ต้องมีบทบาทมากขึ้น ตั้งแต่การกำหนด

พยานหลักฐานของแต่ละฝ่าย การซักถามพยานด้วยตนเองเป็นสำคัญ นอกเหนือไปจากรายงานที่เจ้าพนักงานคดีรวบรวมพยานหลักฐานไว้จะต้องมีมาตรฐานแล้ว คู่กรณีทั้งสองฝ่ายจะซักถามพยานได้เฉพาะกรณีศาลอนุญาตเท่านั้น ซึ่งจะมีผลถึงการจัดบันทึกคำพยานด้วย เพราะจะไม่มี การถามค้าน และถามติงพยานเช่นคดีที่ใช้ระบบกล่าวหาอีกต่อไป การซักถามพยานของศาลก็เป็นเรื่องที่สำคัญมากประการหนึ่งว่าอย่างไรจึงจะมีความเหมาะสมและเป็นกลาง เป็นเรื่องที่ต้องทำ ความเข้าใจและกำหนดแนวทางการทำงานที่ชัดเจน

แนวทางแก้ไข ปรับทัศนคติในการทำงานของผู้พิพากษาให้มีความรู้ความเข้าใจในระบบ ใต้วงทั้งอำนาจหน้าที่และขอบเขตการทำงาน จัดให้มีการฝึกอบรมอย่างจริงจัง และมีมาตรฐาน เดียวกันทุกศาลทั่วประเทศ รวมทั้งจัดทำคู่มือการพิจารณาคดีในระบบใต้วงเพื่อเป็นแนวทางและ เป็นกรอบการทำงานที่เป็นรูปธรรม

4. คู่ความไม่คุ้นชินกับระบบใต้วงในคดีผู้บริโภค

การที่พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 บัญญัติในลักษณะให้นำระบบ ใต้วงมาใช้ในการพิจารณาคดี ในชั้นต้นที่กฎหมายเริ่มมีผลบังคับใช้ อาจสร้างความสับสนในการ ทำหน้าที่ในศาลของผู้ประกอบวิชาชีพทนายความได้ในระดับหนึ่ง เพราะทนายความต้องเตรียม คดีเสียแต่เนิ่น ๆ เพื่อเสนอพยานหลักฐานให้ศาลพิจารณาว่าจะรับเป็นพยานหลักฐานในคดีหรือไม่ จะไม่สามารถนำสืบพยานไป หาพยานหลักฐานอื่นควบคู่ไปได้ดังเดิม ทั้งยังลดบทบาทในการ ซักถามพยานลงเป็นอย่างมาก การทำความเข้าใจและให้ความรู้แก่ผู้ประกอบวิชาชีพทนายความ และคู่ความที่เกี่ยวข้องถึงระบบที่เปลี่ยนไป ถึงบทบาทที่เปลี่ยนแปลงจึงมีความจำเป็น เพราะหาก คู่ความทุกฝ่ายเข้าใจต้องตรงกันถึงความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นแล้ว จะทำให้การดำเนินคดีเป็นไป อย่างราบรื่นเรียบร้อยและรวดเร็วสมตามเจตนารมณ์ของกฎหมาย

แนวทางแก้ไข ให้ความรู้เกี่ยวกับการนำระบบใต้วงไปใช้ในคดีผู้บริโภคแก่ผู้ประกอบ วิชาชีพทนายความและประชาชนผู้มีอรรถคดีให้เข้าใจถึงบทบาท ภาระหน้าที่ที่เปลี่ยนแปลงไป เช่น หากเกรงว่าศาลจะซักถามพยานไม่ตรงกับความต้องการของตน นอกจากจะมีสิทธิขออนุญาต ซักถามพยานได้เองแล้ว ยังอาจเสนอข้อคำถามให้ศาลซักถามพยานได้ด้วย ซึ่งจะช่วยให้การค้นหา ความจริงเป็นไปอย่างตรงกับความต้องการของคู่ความและทำให้ระบบใต้วงมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

นายเรืองสิทธิ์ ตันกาญจนานุรักษ์ ซึ่งเป็นผู้พิพากษาได้ให้ข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. สำนักงานศาลยุติธรรมควรจัดให้มีหลักสูตรการอบรมผู้ประกอบวิชาชีพกฎหมาย ทั่วไปเกี่ยวกับหลักการพิจารณาคดีในระบบใต้วง เพราะนอกจากคดีผู้บริโภคแล้ว ยังอาจนำไปใช้ ในคดีเลือกตั้ง และคดีอาญาของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองอีกด้วย

2. จัดให้มีการฝึกอบรมบุคลากรของศาลยุติธรรมทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะผู้พิพากษาและเจ้าพนักงานคดีให้มีความรู้ความเข้าใจถึงเหตุผลและแนวทางการปฏิบัติตามบทบาทใหม่อย่างถูกต้องเหมาะสม รวดเร็ว และเป็นธรรม

3. จัดทำคู่มือปฏิบัติราชการในเรื่องการนำระบบไต่สวนไปใช้ในการพิจารณาคดีทั้งทางแพ่งและทางอาญา เพื่อให้การปฏิบัติเป็นไปอย่างมีเอกภาพและแนวทางเดียวกัน

ดังนั้น ผู้เขียนจึงเห็นว่าตามแนวคิดของศ.ดร.หยุด แสงอุทัย และนายเรืองสิทธิ์ ตันกาญจนานุรักษ์ ซึ่งเป็นผู้พิพากษา สามารถนำระบบไต่สวนมาใช้ในคดีผู้บริโภคได้ เพราะการพิจารณาคดีผู้บริโภคควรใช้ระบบไต่สวน โดยศาลเป็นผู้ถามพยานทั้งหมด คู่ความ ทนายความจะถามพยานต้องได้รับอนุญาตจากศาล ไม่นำระบบการถามพยานตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 117 มาใช้บังคับ แต่ผู้พิพากษาบางท่านก็ไม่เห็นด้วย โดยเห็นว่าในทางปฏิบัติการระบบการสืบพยานตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 นั้น มีทั้งระบบไต่สวนและระบบกล่าวหาปะปนกัน การถามพยานที่ให้ศาลเป็นผู้ถามพยานเองนั้น เป็นการถามแบบซักถาม และอนุญาตให้คู่ความหรือทนายความถามพยานได้ก็เป็นการให้ถามแบบซักถาม จากนั้นคู่ความหรือทนายความฝ่ายตรงข้ามมีสิทธิที่จะถามค้านพยานได้ และเป็นการถามโดยไม่ต้องขออนุญาตจากศาล เพื่อให้สอดคล้องกับระบบกล่าวหาที่ปะปนอยู่ในการพิจารณาดังกล่าว เพราะการถามค้านเป็นกระบวนการที่สำคัญเป็นการทำลายน้ำหนักค่าเบิกความของพยานที่จะทำให้เห็นว่าพยานเบิกความน่าเชื่อถือหรือไม่ หากให้ศาลเป็นผู้ถามพยานโดยไม่นำระบบการถามพยานตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 117 มาใช้ กรณีคู่ความมีการพิสูจน์และนำพยานเข้าสืบ แต่ศาลถามพยานให้ไม่ชัดเจน คู่ความนั้นขอถามพยานเพิ่มเติมศาลเห็นว่าพยานเบิกความชัดเจนแล้วไม่อนุญาตให้ถาม หรือคู่ความฝ่ายตรงข้ามเห็นว่าพยานเบิกความไม่น่าเชื่อถือจึงขอถามพยานเพื่อให้พยานนั้นปรากฏขึ้นเพื่อที่ฝ่ายจะได้รับประโยชน์แต่ศาลไม่อนุญาต ทั้งๆที่ตามปกติเป็นสิทธิที่จะถามค้านได้ย่อมเกิดความเสียหายแก่คู่ความในการสืบพยานตามระบบกล่าวหาที่ปะปนอยู่ ทนายความที่ว่าความคดีผู้บริโภคหลายคนก็ยังเคลือบแคลงในสิทธิของตนเกี่ยวกับการถามพยาน ในทางปฏิบัติผู้พิพากษาก็ปฏิบัติเหมือนกันบ้างและอาจต่างกันบ้างไม่เป็นเอกภาพเหมือนกรณีการถามพยานตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 117

และตามแนวคิดของ ท่านอาจารย์ พรเพชร วิชิตชลชัย ท่านพุดในฐานะอาจารย์สอนวิชาลักษณะพยานที่เนติบัณฑิตสภา แม้ตามพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภคฯ จะไม่ได้บัญญัติไว้อย่างชัดเจนถึงการสืบพยานในการพิจารณาคดีผู้บริโภคว่าให้ใช้ระบบไต่สวน แต่

มาตรา 34 ได้บัญญัติถึงการสืบพยานตามพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภคนั้น โดยให้ศาลเป็นผู้ซักถามพยาน คู่ความจะซักถามพยานได้ต่อเมื่อได้รับอนุญาตจากศาล และมาตรา 33 ให้ศาลมีอำนาจเรียกพยานหลักฐานมาสืบเองได้ตามที่เห็นสมควร โดยมีอำนาจให้เจ้าพนักงานคดีตรวจสอบและรวบรวมพยานหลักฐานที่จำเป็นได้ ซึ่งจากลักษณะดังกล่าวเป็นลักษณะของการพิจารณาคดีในระบบไต่สวน อย่างไรก็ตาม มาตรา 29 กลับบัญญัติให้คู่ความฝ่ายที่เป็นผู้ประกอบธุรกิจมีภาระการพิสูจน์ในบางประเด็น อันเป็นการพิจารณาในระบบกล่าวหา พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค จึงเป็นการนำระบบไต่สวนและระบบกล่าวหาผสมผสานกัน

จึงอาจกล่าวได้ว่าในการพิจารณาคดีของศาลไทยนั้น ในระยะเริ่มแรกก่อนมีการรวบรวมศาลที่ตั้งอยู่ในกระทรวงต่างๆ เข้าด้วยกัน ได้อิทธิพลของระบบไต่สวนมาใช้ จนถึงยุคปัจจุบัน เมื่อมีการปรับปรุงกฎหมายเพื่อเรียกกรองเอกสารทางศาล และได้รับอิทธิพลจากระบบกล่าวหาจากนักกฎหมายที่สำเร็จการศึกษาจากประเทศอังกฤษ ทำให้วิธีพิจารณาคดีของศาลไทยใช้ระบบกล่าวหาโดยผ่านทางกฎหมายลักษณะพยาน จนกระทั่งมีนักกฎหมายไปศึกษากฎหมายในประเทศภาคพื้นยุโรปมากขึ้น นักกฎหมายเหล่านั้นก็ได้ได้แนวความคิดจากระบบซีวิลลอว์ซึ่งใช้ระบบไต่สวนในการพิจารณาคดี และอิทธิพลของระบบไต่สวนนี้ ทำให้ศาลอื่นนอกจากศาลยุติธรรมโดยเฉพาะศาลที่พิจารณาคดีทางกฎหมายปกครองและกฎหมายมหาชนใช้ระบบไต่สวนในการพิจารณาคดี ทั้งนี้เพื่ออุดช่องว่างของระบบกล่าวหาที่ต้องอาศัยคู่ความนำพยานหลักฐานมาสืบตามหลักภาระการพิสูจน์ ซึ่งเป็นเหตุทำให้คดีล่าช้า อย่างไรก็ตาม แนวโน้มการพิจารณาคดีของศาลไทยจะนำระบบไต่สวนและระบบกล่าวหาผสมผสานกัน เพื่อนำข้อดีของแต่ละระบบมาใช้ เช่น พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค ที่ใช้ระบบไต่สวน เพื่อความรวดเร็ว ในขณะที่เดียวกันการนำสืบในบางประเด็นที่อยู่ในความรู้เห็นของผู้ผลิตหรือผู้ประกอบการธุรกิจโดยเฉพาะ ก็นำระบบกล่าวหามาใช้โดยกำหนดเรื่องภาระการพิสูจน์แก่ผู้ผลิตหรือผู้ประกอบการธุรกิจ.

ผู้เขียนด้วยกับแนวความคิดของนักวิชาการชื่อดัง และแนวคิดของผู้พิพากษา ดังกล่าวมาข้างต้น โดยเห็นว่ากฎหมายไม่ได้บัญญัติชัดเจนถึงขนาดให้ใช้ระบบการพิจารณาแบบไต่สวน มาตรา 34 ใช้คำว่า ซักถาม และไม่ได้ห้ามการนำพยานตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 117 มาใช้บังคับ ระบบการสืบพยานตามพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 กำหนดเป็นระบบไต่สวนและระบบกล่าวหาผสมผสานปะปนกันและไม่ชัดเจนสมควรปรับปรุงแก้ไข หากต้องการให้การพิจารณาคดีเป็นไปด้วยความรวดเร็วและให้รัฐมีบทบาทในการคุ้มครองผู้บริโภค ให้กระบวนการคุ้มครองผู้บริโภคของไทยเข้มแข็ง ควรใช้ระบบไต่สวนในการพิจารณาคดี โดยบัญญัติกฎหมายในส่วนนี้ให้ชัดเจนขึ้นกว่าที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน

4.3 ปัญหาเกี่ยวกับภาระการพิสูจน์ในคดีผู้บริโภค

ภาระการพิสูจน์ ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 84/1 ว่า “คู่ความฝ่ายใดกล่าวอ้างข้อเท็จจริงเพื่อสนับสนุนคำคู่ความของตน ให้คู่ความฝ่ายนั้นมีภาระการพิสูจน์ข้อเท็จจริงนั้น แต่ถ้ามีข้อสันนิษฐานไว้ในกฎหมายหรือมีข้อสันนิษฐานที่ควรจะเป็นซึ่งปรากฏจากสภาพปกติธรรมดาของเหตุการณ์เป็นคุณแก่คู่ความฝ่ายใดคู่ความฝ่ายนั้นต้องพิสูจน์เพียงว่าตนได้ปฏิบัติตามเงื่อนไขแห่งการที่ตนจะได้รับประโยชน์จากข้อสันนิษฐานนั้นครบถ้วนแล้ว”

ตามกฎหมายไทย มีหลักอยู่ว่า “คู่ความฝ่ายใดกล่าวอ้างข้อเท็จจริงเพื่อสนับสนุนคำคู่ความของตน ให้คู่ความฝ่ายนั้นมีภาระการพิสูจน์ข้อเท็จจริงนั้น”

ตามกฎหมายโรมันมีหลักทั่วไปว่า “ภาระการพิสูจน์ตกอยู่กับคู่ความซึ่งกล่าวอ้าง ดังนั้นภาระการพิสูจน์ตามปกติตกแก่โจทก์ แต่บางกรณีอาจต้องถูกพิสูจน์โดยจำเลยตามกฎหมายอังกฤษ มีหลักอยู่ว่าคู่ความฝ่ายใดกล่าวอ้างข้อเท็จจริงอันเป็นมูลพิพาท ดังนั้น ในคดีแพ่งภาระการพิสูจน์ตกอยู่กับโจทก์”

ตามกฎหมายของอเมริกา “ในคดีแพ่งธรรมดาเมื่อคู่ความซึ่งกล่าวอ้างเป็นประเด็นต้องพิสูจน์ให้ได้ความจริงตามที่กล่าวอ้าง ภาระการพิสูจน์ตกอยู่กับเขา คู่ความซึ่งมีภาระการพิสูจน์ในข้อเท็จจริงจะต้องมีหน้าที่นำพยานเข้าสืบ และทำให้ลูกขุนเชื่อในพยานหลักฐานที่นำมาแสดงนั้น ในคดีประมาทเลินเล่อ โจทก์ต้องมีหน้าที่นำสืบดังนี้

1. มีภาระการพิสูจน์ถึงความประมาทเลินเล่อของจำเลย
2. นำพยานหลักฐานมาสืบถึงความประมาทเลินเล่อ
3. ทำให้ศาลเชื่อในข้อเท็จจริงจากพยานหลักฐานที่นำมาแสดง”

ภาระการพิสูจน์จะคู่กับหน้าที่นำสืบ ซึ่งหมายถึง หน้าที่ที่คู่ความฝ่ายหนึ่งจะต้องนำพยานหลักฐานมาพิสูจน์ต่อศาล ให้ศาลเห็นจริงตามที่ตนกล่าวอ้าง หรือที่นักกฎหมายส่วนใหญ่เรียกกันว่า “ภาระการพิสูจน์” การกำหนดหน้าที่นำสืบศาลจะกำหนดตามประเด็นพิพาทแต่ละประเด็น ถ้าคู่ความฝ่ายใดมีหน้าที่นำสืบในประเด็นใด ก็มีหน้าที่ตามกฎหมายที่จะต้องพิสูจน์ให้ได้ว่าความจริงเป็นอย่างไร หากพิสูจน์ไม่ได้ ผู้ที่มีภาระนี้ย่อมต้องแพ้คดีในประเด็นนั้น ทั้งนี้โดยไม่ต้องคำนึงถึงว่าตนจะเป็นผู้นำพยานเข้าสืบก่อนหรือหลังในคดีนั้น หน้าที่นำสืบจะตกแก่ผู้ใดย่อมเป็นไปตามที่กฎหมายกำหนด มิใช่เรื่องที่ศาลหรือคู่ความจะกำหนดหรือตกลงกันเองได้ตามใจชอบ

โดยหลักกฎหมายว่าด้วยความรับผิดของบุคคล โดยหลักการสามารถแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ ความรับผิดที่อยู่บนพื้นฐาน “ความผิด (Fault) ซึ่งเป็นไปตามหลัก “ไม่มีความรับผิดถ้าปราศจากความผิด” (Liability as a result of fault) และความรับผิดที่ไม่อยู่บนพื้นฐานของความผิด (without fault) ซึ่งตามหลักกฎหมายแพ่งเรียกว่า ความรับผิดโดยเด็ดขาด (Strict liability) หรือในทางกฎหมายปกครองที่เรียกกันว่า ความรับผิดของรัฐโดยปราศจากความผิด (La responsabilité sana faute)

ผู้เขียนขออธิบายหลักความรับผิดทางละเมิด ซึ่งแบ่งเป็น 2 ลักษณะ ได้แก่

1. Liability with fault คือ ความผิดที่ต้องการความผิด หมายถึงความรับผิดนั้นจะเกิดขึ้นต่อเมื่อ ผู้กระทำจงใจประมาทเลินเล่อ ซึ่งในทางวิชาการเราแยกเป็นสองอย่าง คือ อย่างแรกเรียกว่า “Actual knowledge” หมายความว่าถ้าในกรณีของ Liability with fault จะต้องมี ความรู้ตัวของผู้กระทำเสมอที่จะมีความรับผิดเกิดขึ้น อีกอย่างเรียกว่า “Constructive knowledge” หมายถึง ไม่จำเป็นจะต้องรู้แต่ถ้ามีเหตุอันควรจะรู้ก็ถือว่ามีความผิดแล้ว เพราะฉะนั้นจะเกิดความผิดในทางละเมิดได้ แต่อีกแบบหนึ่งเลย คือเรื่องของการกำหนดภาวะการ พิสูจน์หรือมาตรฐานในการพิสูจน์

2. Liability without fault คือ ความรับผิดที่ไม่ต้องมีความผิด หมายถึงไม่ต้องจงใจหรือประมาทเลินเล่อ ก็มีความผิดได้ แบ่งเป็นสองอย่าง ได้แก่

(1) ความรับผิดโดยเคร่งครัด (strict liability) คือ เป็นหลักกฎหมายที่พัฒนา มาจากหลักความรับผิดในเรื่องละเมิด กล่าวคือ โดยปกติผู้ที่จะมีความรับผิดโดยละเมิดต้องมีการกระทำโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อและเกิดความเสียหายแก่ผู้อื่น ในคดีละเมิดผู้เสียหายจึงมี ภาวะการพิสูจน์ ดังนี้

1. มีการกระทำหรือละเว้นกระทำการของผู้ละเมิด
2. ผู้ละเมิดจงใจหรือประมาทเลินเล่อ
3. ความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำและผล
4. ความเสียหายที่เกิดจากการกระทำนั้น

แต่ในบางกรณีกฎหมายกำหนดให้บุคคลบางประเภทต้องรับผิดแม้ไม่ได้จงใจหรือประมาทเลินเล่อ เนื่องจากการกระทำของบุคคลนั้นก่อให้เกิดความเสี่ยงภัยแก่ผู้อื่นและบุคคลนั้นควรเป็นผู้รับภาระในการป้องกันความเสียหาย หรือเป็นกรณีที่ยากแก่การพิสูจน์ถึงความ จงใจหรือประมาทเลินเล่อ เช่น กรณีที่ความเสียหายเกิดจากวัตถุระเบิด หรือจากสัตว์ หรือจากสินค้า เป็นต้น ด้วยเหตุนี้จึงเกิดหลักความรับผิดโดยเคร่งครัดขึ้นเพื่อยกเว้นภาวะการพิสูจน์ในเรื่อง

ความจงใจหรือประมาทเลินเล่อให้แก่ผู้เสียหาย ผลของหลักการนี้ทำให้มีการผลักภาระการพิสูจน์ให้แก่อีกฝ่าย ความรับผิดโดยเคร่งครัด จึงหมายถึง ความรับผิดของบุคคลที่เกิดขึ้นแม้ไม่จงใจหรือประมาทเลินเล่อ บางครั้งเรียกว่า ความรับผิดโดยไม่ต้องมีความผิด (Liability without fault)

ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มีหลักการเรื่องความรับผิดโดยเคร่งครัดในหลายมาตรา เช่น มาตรา 434 มาตรา 436 และมาตรา 437 ซึ่งตามบทบัญญัติในมาตราเหล่านี้ ผู้เสียหายที่เป็นโจทก์ไม่ต้องพิสูจน์ถึงความจงใจหรือประมาทเลินเล่อของฝ่ายจำเลย และกฎหมายผลักภาระให้แก่ฝ่ายจำเลยต้องพิสูจน์ว่าการกระทำของตนเข้าช้อยกเว้นความรับผิดนอกจากนั้น กฎหมายปัจจุบันหลายเรื่องได้นำหลักการนี้ไปใช้ เช่น กฎหมายว่าด้วยสินค้าไม่ปลอดภัย กฎหมายว่าด้วยวัตถุอันตราย และกฎหมายเกี่ยวกับแหล่งกำเนิดมลพิษ เป็นต้น

(2) ความรับผิดโดยเด็ดขาด (absolute liability) คือ ความรับผิดเด็ดขาด ซึ่งได้แก่กรณีที่จำเลยอาจถูกลงโทษเพียงแต่พิสูจน์ได้ว่าจำเลยได้กระทำในสิ่งที่กฎหมายห้าม และแม้จำเลยจะได้พยายามพิสูจน์ว่าได้ใช้ความ ระมัดระวังที่จะป้องกันไม่ให้เกิดการกระทำนั้นเกิดขึ้นก็ตาม ก็ไม่อาจยกเป็นข้อต่อสู้ได้

ผู้เขียนขอยกตัวอย่างกรณีความรับผิดโดยเคร่งครัด (Strict liability) บางครั้งเรียกว่า ความรับผิดโดยเด็ดขาด ซึ่งเป็นบทกฎหมายที่มีอยู่ทั้งในกฎหมายแพ่ง และกฎหมายอาญา ทำให้บุคคลต้องรับผิดชอบต่อความเสียหายหรือต้องรับผิดจากการกระทำผิดของตน แบ่งออกได้ดังต่อไปนี้

1. ความรับผิดโดยเคร่งครัด ในกฎหมายแพ่งเกี่ยวกับละเมิด คือ การกำหนดความรับผิดของบุคคลโดยไม่ต้องพิสูจน์ถึงความผิด ว่าผู้กระทำได้กระทำการโดยประมาทหรือโดยเจตนา โจทก์จะต้องเป็นผู้พิสูจน์ว่าการละเมิดเกิดขึ้นและจำเลยเป็นผู้รับผิดชอบเท่านั้น

2. ความรับผิดโดยเคร่งครัด ในกฎหมายที่มีโทษทางอาญา คือ การกำหนดความรับผิดของบุคคลโดยไม่คำนึงถึงสภาวะจิตใจของผู้กระทำผิด ไม่คำนึงว่าผู้กระทำผิดจะได้กระทำโดยประมาทหรือเจตนาหรือไม่ เช่น ความผิดกฎหมายจราจร ผู้ใดฝ่าฝืนสัญญาณจราจรต้องรับผิดชอบโดยไม่จำเป็นต้องคำนึงว่าบุคคลนั้นจะจงใจหรือประมาทหรือไม่

3. ความรับผิดโดยเคร่งครัด ในพระราชบัญญัติความรับผิดในผลิตภัณฑ์ (product liability) ซึ่งเกือบทุกประเทศที่มีกฎหมายฉบับนี้ จะต้องกำหนดให้ผู้ประกอบการรับผิดชอบต่อความเสียหายที่เกิดขึ้นจากสินค้าที่ไม่ปลอดภัยกับผลกระทบต่อผู้ที่เกี่ยวข้อง โดยผู้ประกอบการจะต้องรับผิดชอบโดยเคร่งครัด กล่าวคือ ผู้เสียหายไม่ต้องพิสูจน์ถึงความประมาทเลินเล่อของผู้ประกอบการ

เพียงแต่พิสูจน์ว่าสินค้านั้นมีความชำรุดบกพร่องและความเสียหายที่ตนได้รับนั้นเกิดจากสินค้าที่บริโภคดังกล่าว

ปัญหาการนำหลักความรับผิดโดยเคร่งครัด ตามพระราชบัญญัติความรับผิดต่อความเสียหายที่เกิดจากสินค้าที่ไม่ปลอดภัย เหตุผลในการประกาศใช้กฎหมายนี้ กล่าวคือ โดยที่สินค้าในปัจจุบันไม่ว่าจะผลิตภายในประเทศหรือนำเข้า มีกระบวนการผลิตที่ใช้ความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีสูงขึ้นเป็นลำดับการที่ผู้บริโภคจะตรวจพบว่าสินค้าไม่ปลอดภัยกระทำไต่ยาก เมื่อผู้บริโภคนำสินค้าที่ไม่ปลอดภัยไปใช้อาจก่อให้เกิดอันตรายต่อชีวิต ร่างกาย สุขภาพอนามัย จิตใจ หรือทรัพย์สินของผู้บริโภคหรือบุคคลอื่นได้แต่การฟ้องคดีในปัจจุบันเพื่อเรียกค่าเสียหายมีความยุ่งยาก เนื่องจากภาระในการพิสูจน์ถึงความจงใจหรือประมาทเลินเล่อในการกระทำผิดของผู้ผลิตหรือนำเข้าตกเป็นหน้าที่ของผู้ได้รับความเสียหายตามหลักกฎหมายทั่วไป เพราะยังไม่มีกฎหมายให้ความคุ้มครองผู้บริโภคที่ได้รับความเสียหายที่เกิดจากสินค้าโดยมีการกำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบในความเสียหายของผู้ผลิตหรือผู้เกี่ยวข้องไว้โดยตรง จึงสมควรให้มีกฎหมายว่าด้วยความรับผิดต่อความเสียหายที่เกิดขึ้นจากสินค้าที่ไม่ปลอดภัย โดยนำหลักความรับผิดโดยเคร่งครัดมาใช้ อันจะมีผลให้ผู้เสียหายไม่ต้องพิสูจน์ถึงความไม่ปลอดภัยของสินค้าตลอดจนได้รับการชดเชยค่าเสียหายที่เป็นธรรม

ความรับผิดตาม พ.ร.บ. ความรับผิดต่อความเสียหายที่เกิดขึ้นจากสินค้าที่ไม่ปลอดภัย พ.ศ. 2551 หลักความรับผิดโดยเคร่งครัด (Strict liability) มีหลักเกณฑ์ดังนี้

1. ผู้ผลิตไม่จงใจ ไม่ประมาทเลินเล่อก็ต้องรับผิด (ผู้เสียหายไม่ต้องพิสูจน์ถึงความจงใจหรือประมาทเลินเล่อของผู้ผลิต)
2. ผู้ผลิตสามารถนำสืบหักล้างข้อกล่าวหาได้
3. มีข้อยกเว้นความรับผิด
4. หลักความรับผิดโดยเคร่งครัดแตกต่างจากหลักความรับผิดโดยเด็ดขาด (Absolute liability) ในประการสำคัญคือ ผู้ผลิตต้องรับผิดไม่ว่าในกรณีใด ๆ ไม่สามารถนำสืบหักล้างข้อกล่าวหาได้ และไม่มีข้อยกเว้นความรับผิด (2) บทบัญญัติในเรื่องหลักความรับผิดโดยเคร่งครัด (Strict liability) ตาม พ.ร.บ. ความรับผิดต่อความเสียหายที่เกิดขึ้นจากสินค้าที่ไม่ปลอดภัย ฯ หลักความรับผิดโดยเคร่งครัดแตกต่างจากหลักความรับผิดโดยเด็ดขาด (Absolute liability) ในประการสำคัญคือ ผู้ผลิตต้องรับผิดไม่ว่าในกรณีใด ๆ ไม่สามารถนำสืบหักล้างข้อกล่าวหาได้ และไม่มีข้อยกเว้นความรับผิด

5. ผู้ประกอบการทุกคนต้องร่วมกันรับผิดชอบผู้เสียหายในความเสียหายที่เกิดจากสินค้าที่ไม่ปลอดภัยและสินค้านั้นได้มีการขายให้แก่ผู้บริโภคแล้ว (รับผิดชอบแบบลูกหนี้ร่วม) ไม่ว่าความเสียหายนั้นจะเกิดจากการกระทำโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อของผู้ประกอบการหรือไม่ก็ตาม (มาตรา 5)

โดยปกติแล้วภาระการพิสูจน์ในคดีแพ่งทั่วไปนั้นเป็นไปตามหลักที่ว่าผู้ใดกล่าวอ้างผู้หนึ่งมีภาระการพิสูจน์ เว้นแต่มีข้อสันนิษฐานไว้ในกฎหมาย หรือมีข้อสันนิษฐานที่ควรจะเป็นซึ่งปรากฏจากสภาพปกติธรรมดาของเหตุการณ์ที่เป็นคุณแก่คู่ความฝ่ายใดคู่ความฝ่ายนั้นพิสูจน์แต่เพียงว่าตนได้ปฏิบัติตามเงื่อนไขแห่งการที่ตนได้รับประโยชน์จากข้อสันนิษฐานครบถ้วนแล้ว ตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 84/1 ซึ่งมีการแก้ไขล่าสุดโดยมาตรา 4 แห่งพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง

ในคดีผู้บริโภคนั้นยังคงเป็นไปตามหลักทั่วไปในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 84/1 แต่มีบางประเด็นที่มีการผลักภาระการพิสูจน์ให้กับผู้ประกอบการ เนื่องจากข้อเท็จจริงดังกล่าวอยู่ในความรู้อันของผู้ประกอบการ

มาตรา 29 แห่งพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 บัญญัติว่า “ประเด็นข้อพิพาทข้อใดจำเลยต้องพิสูจน์ถึงข้อเท็จจริงที่เกี่ยวกับการผลิต การประกอบ การออกแบบ หรือ ส่วนผสมของสินค้า การให้บริการ หรือการดำเนินการใด ๆ ซึ่งศาลเห็นว่าข้อเท็จจริงดังกล่าวอยู่ในความรู้อันโดยเฉพาะของคู่ความที่เป็นผู้ประกอบการให้ภาระการพิสูจน์ในประเด็นดังกล่าวตกอยู่กับคู่ความที่เป็นผู้ประกอบการนั้น”

ประเด็นข้อพิพาทที่จำเป็นต้องพิสูจน์ถึงข้อเท็จจริงดังกล่าว สาเหตุที่กฎหมายผลักภาระการพิสูจน์ให้กับผู้ประกอบการ เพราะเป็นการยากที่ผู้บริโภคซึ่งมิใช่ผู้ประกอบการ จะรู้ถึงรายละเอียดดังกล่าวและเห็นว่าข้อเท็จจริงนั้น คนที่รู้ดีที่สุดคือผู้ประกอบการ เมื่อมีการผลักภาระให้กับผู้ประกอบการก็จะได้ข้อเท็จจริงที่ตรงกับความจริงที่สุด ทำให้การตัดสินคดีถูกต้องมากขึ้น

แต่เห็นว่า แม้จะมีการผลักภาระการพิสูจน์ในประเด็นดังกล่าวให้กับผู้ประกอบการผู้บริโภคก็ยังคงมีภาระการพิสูจน์ ในประเด็นที่ว่าความเสียหายเกิดจากสินค้าชนิดนั้น หรือความเสียหายเกิดจากบริการชนิดนั้นอยู่ เช่น กรณีที่ผู้ได้รับความเสียหายจากการใช้เครื่องเอทีเอ็ม ไม่จำเป็นต้องนำสลิปให้ศาลเห็นว่าตู้เอทีเอ็มนั้นทำงานอย่างไร เพียงแต่นำสลิปว่าไปกดเงินแล้วไม่ได้เงิน แต่ถูกหักบัญชีก็เพียงพอแล้วการนำสลิปข้อเท็จจริงว่าตู้เอทีเอ็มทำงานอย่างไรหักบัญชีอย่างไรนั้นเป็นหน้าที่ของผู้ประกอบการ

ปกติแล้วข้อเท็จจริงในคดีหนึ่งย่อมไม่ผูกพันข้อเท็จจริงในอีกคดีหนึ่ง ศาลต้องฟังพยานหลักฐานใหม่ แม้คดีมีลักษณะเดียวกัน ข้อเท็จจริงเดียวกัน เว้นเสียแต่ว่าคุณความยอมรับข้อเท็จจริงโดยให้ถือว่าเอาพยานหลักฐานในคดีอื่นเป็นพยานหลักฐานในคดีหลังโดยไม่ต้องสืบพยาน ถือว่าเป็นข้อเท็จจริงที่คุณความรับกันแล้วในศาล หากเป็นเช่นนั้นคุณความก็ไม่ต้องสืบพยานหลักฐานอันนั้นอีก และถือว่าข้อเท็จจริงยุติตามที่คุณความรับกันตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง มาตรา 84 (3)

หรือในกรณีคดีแพ่งเกี่ยวเนื่องกับคดีอาญามาตรา 46 บัญญัติไว้ว่า “ในการพิพากษาคดีส่วนแพ่งศาลจำต้องถือข้อเท็จจริงตามที่ปรากฏในคำพิพากษาคดีส่วนคดีอาญา” ซึ่งมีหลักเกณฑ์ดังนี้

- ก) คุณความในคดีแพ่งและคดีอาญาเป็นคุณความเดียวกัน
- ข) คดีส่วนอาญา ได้มีคำพิพากษาชี้ขาดข้อเท็จจริงเป็นยุติแล้ว

ซึ่งหากเป็นคดีแพ่งเกี่ยวเนื่องกับคดีอาญาคำพิพากษาคดีส่วนอาญาก็จะผูกพันคดีแพ่งให้ต้องถือข้อเท็จจริงตามคดีอาญา

วิธีพิจารณาคดีผู้บริโภคได้มีการบัญญัติไว้เกี่ยวกับการรับฟังข้อเท็จจริงในคดีผู้บริโภคคดีก่อน โดยศาลอาจมีคำสั่งให้ถือข้อเท็จจริงเป็นอันยุติเช่นเดียวกับคดีก่อน ดังนี้

มาตรา 30 “ถ้าภายหลังที่ได้มีคำพิพากษาถึงที่สุด¹ในคดีผู้บริโภคแล้ว ปรากฏว่ามีการฟ้องผู้ประกอบธุรกิจรายเดียวกันเป็นคดีผู้บริโภคอีกโดยข้อเท็จจริงที่พิพาทเป็นอย่างเดียวกับคดีก่อนและศาลในคดีก่อนได้วินิจฉัยไว้แล้ว ศาลในคดีหลังอาจมีคำสั่งให้ถือว่าข้อเท็จจริงในประเด็นนั้นเป็นอันยุติ เช่นเดียวกับคดีก่อนโดยไม่ต้องสืบพยานหลักฐาน เว้นแต่ศาลเห็นว่าข้อเท็จจริงในคดีก่อนนั้นยังไม่เพียงพอแก่การวินิจฉัยชี้ขาดคดี หรือเพื่อให้โอกาสแก่คุณความที่เสียเปรียบต่อผู้คดีศาลมีอำนาจเรียกพยานหลักฐานมาสืบเองหรืออนุญาตให้คุณความนำพยานหลักฐานมาสืบเพิ่มเติมตามที่เห็นสมควรก็ได้”

แต่กรณีหากคดีก่อนไม่ใช่คดีผู้บริโภคก็ไม่เข้ากับหลักเกณฑ์ที่ศาลในคดีหลังจะมีคำสั่งให้ถือข้อเท็จจริงเป็นอันยุติตามคดีก่อนศาลมีคำพิพากษาถึงที่สุดแล้ว

คดีก่อนกับคดีหลังผู้ประกอบธุรกิจรายเดียวกันตกเป็นจำเลยแต่โจทก์คนละคนกัน

ข้อเท็จจริงในคดีก่อนต้องเป็นข้อเท็จจริงที่พิพาทเป็นอย่างเดียวกันกับคดีหลัง หากเป็นคนละประเด็นก็ไม่อาจมีคำสั่งให้ถือข้อเท็จจริงเป็นอันยุติได้ และแม้จะเป็นประเด็นพิพาทเดียวกันก็ตาม หากในคดีก่อนศาลยังไม่ได้วินิจฉัยในประเด็นดังกล่าวได้ก็ไม่เข้าเงื่อนไขในบทบัญญัติดังกล่าวมิใช่บทบังคับศาลว่าหากเข้าเงื่อนไขแล้วศาลต้องถือข้อเท็จจริงยุติตามคดีก่อน แต่เป็น

ดุลพินิจของศาลว่าจะถือตามหรือไม่ เพราะตัวบทใช้คำว่า “ศาลในคดีหลังอาจมีคำสั่ง” แสดงว่าศาลอาจไม่มีคำสั่งให้ถือข้อเท็จจริงในคดีก่อนเป็นอันยุติก็ได้ แตกต่างกับประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 46 กฎหมายบังคับให้ศาลในคดีแพ่งต้องถือข้อเท็จจริงตามข้อเท็จจริงในคดีอาญา หากเข้าเงื่อนไขของมาตราดังกล่าว จะใช้ดุลพินิจไม่ได้

กรณีที่ศาลใช้ดุลพินิจ ไม่มีคำสั่งให้ข้อเท็จจริงในประเด็นนั้นเป็นอันยุติ ศาลก็ต้องให้มีการสืบพยานเกี่ยวกับข้อเท็จจริงดังกล่าวไปตามปกติ แต่การสืบอาจจะไม่เข้มข้นนักเพราะมีข้อเท็จจริงอยู่ระดับหนึ่งแล้ว

กรณีที่ศาลเห็นว่าข้อเท็จจริงในคดีก่อนยังไม่เพียงพอ หรือเพื่อให้โอกาสคู่ความอีกฝ่ายศาลมีอำนาจเรียกพยานหลักฐานเกี่ยวกับข้อเท็จจริงนั้นมาสืบเอง หรืออนุญาตให้คู่ความนำพยานหลักฐานมาสืบเพิ่มเติมได้

กระบวนการนำสืบตามกฎหมายวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค เป็นดุลพินิจของศาลที่จะกำหนดภาระการพิสูจน์ว่าใคร มีหน้าที่สืบก่อนก็ได้ เพียงแต่ถ้าศาลเห็นว่าข้อเท็จจริงดังกล่าวอยู่ในความรู้เห็นโดยเฉพาะของคู่ความฝ่ายที่เป็นผู้ประกอบธุรกิจให้ภาระการพิสูจน์ในประเด็นดังกล่าวตกอยู่กับคู่ความฝ่ายที่เป็นผู้ประกอบธุรกิจนั้น ซึ่งในความเป็นจริงความเสียหายในกรณีที่มีความเสียหายเกิดจากผลิตภัณฑ์ ซึ่งมีความสลับซับซ้อนในกระบวนการผลิต เห็นว่าผู้บริโภคที่ได้รับความเสียหายไม่อาจพิสูจน์ถึงเหตุแห่งความเสียหายได้ว่าเป็นความผิดพลาดของผู้ใดได้ กฎหมายดังกล่าวจึงมิได้มีการนำหลักความรับผิดโดยเด็ดขาดมาใช้ในคดีผู้บริโภคของไทย ที่กฎหมายสันนิษฐานว่า ผู้ประกอบธุรกิจมีความผิดแม้มิได้มีการจงใจหรือประมาทเลินเล่อ แต่ผู้ผลิตหรือผู้ที่กฎหมายกำหนดให้ต้องรับผิดนี้ อาจพิสูจน์เพื่อพ้นความรับผิดได้ ตามหลักของกฎหมายคดีผู้บริโภคล้วนมีเจตนารมณ์คุ้มครองผู้บริโภค จะเห็นว่ากฎหมายจะผลักระหว่างผู้ประกอบการ เช่น

1. ผู้ประกอบการทุกคนต้องร่วมกันรับผิดชอบต่อผู้เสียหายในความเสียหายที่เกิดจากสินค้าที่ไม่ปลอดภัย และสินค้านั้นได้มีการขายให้แก่ผู้บริโภคแล้ว ทั้งนี้ไม่ว่าความเสียหายนั้นจะเกิดจากการกระทำโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อของผู้ประกอบการหรือไม่ก็ตาม โดยต้องพิสูจน์ว่าผู้เสียหายได้รับความเสียหายจากสินค้าของผู้ประกอบการและการใช้หรือการเก็บรักษาสินค้านั้นเป็นไปตามปกติธรรมดา แต่ไม่ต้องพิสูจน์ว่าความเสียหายเกิดจากการกระทำของผู้ประกอบการผู้ใด

2. ผู้ประกอบการไม่ต้องรับผิดชอบต่อความเสียหายอันเกิดจากสินค้าที่ไม่ปลอดภัย หากพิสูจน์ได้ว่า สินค้านั้นมิได้เป็นสินค้าที่ไม่ปลอดภัย ผู้เสียหายได้รู้อยู่แล้วว่าสินค้านั้นเป็นสินค้าที่ไม่

ปลอดภัย หรือความเสียหายเกิดขึ้นจากการใช้หรือการเก็บรักษาสินค้าไม่ถูกต้องตามวิธีใช้ วิธีเก็บรักษา คำเตือน หรือข้อมูลเกี่ยวกับสินค้าที่ผู้ประกอบการได้กำหนดไว้อย่างถูกต้องและชัดเจนตามสมควรแล้ว

3. ผู้ผลิตตามคำสั่งของผู้ว่าจ้างให้ผลิตไม่ต้องรับผิดชอบหากพิสูจน์ได้ว่าความไม่ปลอดภัยของสินค้าเกิดจากการออกแบบของผู้ว่าจ้างให้ผลิตหรือจากการปฏิบัติตามคำสั่งของผู้ว่าจ้างให้ผลิต ทั้งผู้ผลิตไม่ได้คาดเห็นและไม่ควรจะได้คาดเห็นถึงความไม่ปลอดภัย

4. ผู้ผลิตส่วนประกอบของสินค้าไม่ต้องรับผิดชอบหากพิสูจน์ได้ว่า ความไม่ปลอดภัยของสินค้าเกิดจากการออกแบบหรือการประกอบหรือการกำหนดวิธีใช้ วิธีเก็บรักษา คำเตือน หรือการให้ข้อมูลเกี่ยวกับสินค้าของผู้ผลิตสินค้านั้น

5. ข้อตกลงระหว่างผู้บริโภคร่วมกับผู้ประกอบการที่ได้ทำไว้ล่วงหน้าก่อนเกิดความเสียหายและประกาศหรือคำแจ้งความของผู้ประกอบการเพื่อยกเว้นหรือจำกัดความรับผิดของผู้ประกอบการต่อความเสียหายอันเกิดจากสินค้าที่ไม่ปลอดภัย จะนำมาอ้างเป็นข้อยกเว้นหรือจำกัดความรับผิดไม่ได้

จากหลักการดังกล่าวภาระการพิสูจน์ถึงความรับผิดของผู้ประกอบการผู้บริโภคร่วมต้องมีภาระในการพิสูจน์ให้เห็นว่าความเสียหายนั้นมิได้เกิดจากตัวผู้บริโภค แต่เกิดจากความประมาทเลินเล่อของผู้ประกอบการ

ผู้เขียนเห็นว่า เหตุที่การพิสูจน์ความผิดในคดีผู้บริโภคโดยให้ใช้แบบ strict liability ความรับผิดโดยเคร่งครัดเนื่องจากมีหลายกรณีที่เหลือวิสัยที่ผู้บริโภคที่เป็นประชาชนทั่วไปจะพิสูจน์ความผิด เช่น ตูกตาตัวเล็กๆ ให้เด็กเล่น เด็กนำเข้าไปในจมูกหลายตัวจนต้องผ่าตัดใหญ่ เป็นข้อบกพร่องในการออกแบบ ต้องมีการบอกให้ทราบว่าสินค้าชิ้นนี้เหมาะสำหรับเด็กอายุตั้งแต่เท่าไรขึ้นไป ชิ้นนี้สำหรับเด็กในระดับชั้นมัธยมขึ้นไปเล่นได้ กรณีเช่นนี้ศาลจะพิพากษาว่ามีความผิดตามกฎหมายคุ้มครองผู้บริโภคซึ่งคนทั่วไปไม่สามารถรู้ได้ว่าเป็นความบกพร่องของการออกแบบ หรือกรณีของฝักบัวถ้าไม่มีการติดตั้งสายดินจะทำให้เสียชีวิตได้ ต้องมีคำเตือนว่าถ้าไม่ติดตั้งสายดินจะมีอันตรายถึงชีวิต ถ้าไม่มีคำเตือนผู้ประกอบการก็ต้องรับผิด หรือตุ๊กตาที่มีสีซึ่งมีสารตะกั่วถ้านำเข้าทางปากแล้วจะมีสารตะกั่วเข้าต่อร่างกายได้ซึ่งกรณีดังกล่าวคนธรรมดาไม่มีทางรู้ ดังนั้นต้องมีคำเตือน ถ้าไม่มีคำเตือนจะมีความผิดอันเนื่องมาจากเป็นสินค้าที่เป็นภัย

ส่วนความรับผิดโดยเด็ดขาด (absolutet liability) ความรับผิดสูงกว่า strict liability เนื่องจากโดยตัวของมันเองมีอันตราย หรือสินค้าที่เป็นอันตราย เช่นนิวเคลียร์คนธรรมดาไม่สามารถรู้ได้ หรือเครื่องหล่อเย็นบกพร่องระเบิดทำให้คนตายเสียหาย คนธรรมดาไม่สามารถรู้ได้

ว่าประมาณเดินเลื้อยหรือไม่ คนธรรมดาพิสูจน์ไม่ได้ หรือใช้นาโนเทคโนโลยีทำให้ของทุกอย่างย่อส่วนหรือมีขนาดเล็กมาก เช่น คอมพิวเตอร์หรือกล้องถ่ายภาพวิดีโอมีลักษณะเป็นกระดุมหนึ่งเดียว กลไกยุ่งยากกว่าคนธรรมดาจะเข้าใจได้ หรือแพลตฟอร์มบางตัวเล็กเท่านี้ก็ย่อแต่มีความจุ 132 kb กลไกมีความบกพร่องอย่างไรคนธรรมดาสามารถรู้ได้ หรือสามารถทำโทรศัพท์มือถือให้เล็กเท่ากับตาของมดได้ จึงไม่สามารถรู้ได้ว่ากลไกทำงานอย่างไรหรือบกพร่องหรือไม่ หรือดาวเทียม ยานอวกาศ ดังนั้นจึงไม่ต้องพิจารณาว่าประมาณเดินเลื้อยหรือจงใจหรือไม่ ถ้าความเสียหายเกิดจากสินค้าเหล่านี้ผู้ประกอบการต้องรับผิดชอบ

ดังนั้น เหตุที่การพิสูจน์ความรับผิดในคดีผู้บริโภคโดยให้ใช้แบบ strict liability ความรับผิดโดยเคร่งครัด เนื่องจากมีหลายกรณีที่เหลือวิสัยที่ผู้บริโภคที่เป็นประชาชนทั่วไปจะพิสูจน์ความผิดได้ และกฎหมายกำหนดให้เป็นหน้าที่ของผู้ประกอบการในการนำสืบพิสูจน์ว่าสินค้าดังกล่าวมีความปลอดภัย เหตุละเมิดไม่ได้เกิดขึ้นเพราะความรับผิดของผู้ประกอบการ ผู้เขียนจึงเห็นว่าเหมาะสมแล้ว

หากแต่เมื่อพิจารณาพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 มาตรา 29 ที่ได้บัญญัติว่า “ประเด็นข้อพิพาทข้อใดจำเป็นต้องพิสูจน์ถึงข้อเท็จจริงที่เกี่ยวกับการผลิต การประกอบ การออกแบบ หรือส่วนผสมของสินค้า การให้บริการ หรือการดำเนินการใดๆ ซึ่งศาลเห็นว่าข้อเท็จจริงดังกล่าวอยู่ในความรู้เห็นโดยเฉพาะของคู่ความฝ่ายที่เป็นผู้ประกอบการ ให้การพิสูจน์ในประเด็นดังกล่าวตกอยู่แก่คู่ความฝ่ายที่เป็นผู้ประกอบการนั้น” จะพบว่าไม่ได้รวมถึงกรณีผู้ที่มีวิชาชีพซึ่งต้องอาศัยความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านกระทำละเมิดด้วย เช่น แพทย์ผู้ฉีดยาระงับความเจ็บปวดเข้าไขสันหลังของผู้ตาย จำเป็นต้องใช้ความระมัดระวัง ทั้งวิสัยและพฤติการณ์เป็นพิเศษ เนื่องจากเป็นผู้ประกอบวิชาชีพทางการแพทย์ที่ได้เรียนมา จึงต้องฉีดยาเข้าไขสันหลังในจำนวนปริมาณที่เหมาะสม ในระยะเวลาที่แพทย์จะผ่าตัดได้ตั้งให้สำเร็จ แต่ปรากฏว่าหาได้ใช้ความระมัดระวังอย่างเพียงพอไม่ได้ โดยได้ฉีดยาเข้าทางไขสันหลังของ โดยมีได้ควบคุมปริมาณของยาให้เพียงพอกับการที่จะผ่าตัด ฉีดยาระงับความเจ็บปวดในปริมาณที่ไม่เหมาะสม เป็นเหตุให้ยาซาออกฤทธิ์ลุกลามไปทั้งตัว จนเกิดอาการช็อกหัวใจหยุดเต้นทันที ระบบไหลเวียนโลหิตล้มเหลวขาดอากาศหายใจ เป็นเหตุให้คนไข้ถึงแก่ความตาย ในเวลาต่อมา แพทย์ผู้ทำการรักษาดังกล่าวจะมีภาระการพิสูจน์ถึงขั้นตอน วิธีการรักษา การให้บริการ และการดำเนินการในการรักษาผู้ป่วยดังกล่าวหรือไม่ เนื่องจากข้อเท็จจริงดังกล่าวย่อมอยู่ในความรู้เห็นโดยเฉพาะของ

คู่ความฝ่ายที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านเท่านั้น หรือกรณีของทนายความผู้ประกอบวิชาชีพทางด้านกฎหมายได้กระทำการโดยประมาทเลินเล่อไม่สนใจติดตามความคืบหน้าความคืบหน้าของคดีจนทำให้คู่ความเกิดความเสียหาย ซึ่งข้อเท็จจริงดังกล่าวคู่ความอีกฝ่ายหนึ่งไม่สามารถรู้ข้อเท็จจริงในเรื่องดังกล่าวได้เลย กล่าวคือผู้บริโศคซึ่งเป็นคู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งยอมเสียเปรียบ ดังนั้นผู้เขียนจึงเห็นว่าตามพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโศค พ.ศ. 2551 มาตรา 29 ควรกำหนดเพิ่มเติมโดยให้ผู้ที่มีวิชาชีพซึ่งต้องอาศัยความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านมีภาระการพิสูจน์ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับข้อเท็จจริงที่เกี่ยวกับขั้นตอนและวิธีการในการให้บริการ หรือการดำเนินการใดๆในกรณีที่บุคคลดังกล่าวกระทำละเมิดด้วยเพื่อให้เกิดความเป็นธรรมแก่คู่กรณีทั้งสองฝ่ายตรงตามวัตถุประสงค์ของการตราพ.ร.บ.วิธีพิจารณาคดีผู้บริโศค พ.ศ.2551